

MUNKÁCS TÓL RODOS TÓIG II. RÁKÓCZI FERENC ÉLETE

A Szent-István-Társulat 1913. évi történelmi pályázatán pályadíjat nyert mű.
Irta: Dr. SCHÖNER FERENC.

A Szent-István-Társulat kiadása Budapesten.

Az alanti hazafias szellemben megírt művek kaphatók: a Szent-István-Társulat könyvkereskedéseiben Budapesten és Szegeden; valamint a Rózsa Kálmán és neje r. t. könyvkiadóhivatalában és minden hazai könyvkereskedésben.

Damjanich fiai.

Igen érdekes történeti regény. Irta **Farkas Emőd.** 16 ivre terjedő vastag könyv bolti ára postai küldéssel csak 1 korona 40 fillér.

Az 1848/49-iki szabadságharc anekdota-kincse.

Irta **Farkas Emőd.** — Gyönyörű fődél-nyomtatással és remek műmellékletekkel. A legszebb ajándékkönyv. Mindenkinek érdekes. Ára félvászonkötésben 3 kor., egész vászonkötésben 4 kor. Postán 45 fillérrel több.

PETŐFI.

Regényes korrajz. Irta **Farkas Emőd.** — A költő és neje jól sikerült arcképével. Mindenkinek el kell olvasni ezt a jeles művet, mert ismernie kell világhírű költőnk sokat hányatott életét. — Ára 2 korona. Postán 45 fillérrel több.

Port-Arthur hősei.

Irta **Farkas Emőd.** Nagyon érdekes regény a lefolyt japán-orosz háborúból. — Ára 1 korona 60 fillér. Postán 45 fillérrel több.

A hazaszeretet vértanui.

Regényes korrajz. Az 1848/49-iki szabadságharcban résztvevő hősök elítélése és kivégzése az Újépületben. Irta **Farkas Emőd.** — Ára 1 korona 20 fillér. Postai küldéssel 1 korona 30 fillér.

Az 1848-49. szabadságharc hősnői.

Irta **Farkas Emőd.** — Ára 1 korona 20 fillér. — Postai küldéssel 1 korona 30 fillér.

462214
Helyismeret

MUNKÁCS TÓL RODOS TÓIG

II. RÁKÓCZI FERENC ÉLETE

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT

1913. ÉVI TÖRTÉNELMI PÁLYÁZATÁN PÁLYADIJAT NYERT MŰ

IRTA

Dr. SCHÖNER FERENC

BUDAPEST

A SZENT-ISTVÁN-TÁRSULAT KIADÁSA

1914.

943.3
S

1943.9.17

929 Rákóczi FII

943.9 170

1943.9.17

*Si Deus pro nobis, quis contra nos?
Ha Isten velünk, ki ellenünk?
(A Rákóczi-család jelmondata.)*

462214

STEPHANEUM NYOMDA R. T.
Budapest, VIII. ker., Szentkirályi-utca 28/a.

ELŐSZÓ.

A Szent-István-Társulat irodalmi pályázatán ez a munka jutalmat nyert s első szándékunk az volt, hogy pártoló tagilletményeink sorában, ez év őszén jelentetjük meg.

Úgy gondoljuk azonban, hogy — különösen napjainkban — a nagy vezérlő fejedelem ideális alakjának, tökéletes hazaszeretetének képét minél előbb kötelességünk e kis könyvecskével a magyar nép szívéhez közelebb hozni.

Útnak indítjuk tehát a nagy Rákóczi-ról szóló kegyeletes írásunkat már most s kívánjuk, hogy oly örömmel fogadja azt közönségünk, aminő szeretettel juttatjuk mi azt hozzá.

Budapesten, 1914. május havában.

A Szent-István-Társulat.

KEDVES olvasóm, jól tudod, hogy a magyar történelemnek sok jeles hőse van és megdicsőült szentjei is vannak. Hányszor sóhajtottunk fel őseinkkel együtt : «Hol vagy István király, téged magyar kíván, gyászos öltözetben te előtted sírván !» Aztán hányszor töltötte el lelkesedéssel mindnyájunk szívét szent László királyunk csodás élete és vitézsége, Kálmán király bölcsesége, Nagy Lajos hatalma, Mátyás hősiessége, tudománya és igazságossága. Ezek a nagy királyaink, de számtalanok a hőseink, a martiryaink. Minden királyok, minden hősök között azonban mégis talán a leginkább lelkünkhöz forrt a nagy Rákóczi, a magyar szabadság leg-hiresebb, legvitézebb, legvallásosabb harcosa. Az ő élete a hívő keresztény lélekre gazdag tanulság és megnyugovás, egész lelki iskola ; az ő élete örök példa nekünk a hazafiúi lelkesedésre, bátorságra és önfeláldozásra. Rákóczi szabadságharca pedig egyik legtüneményesebb, leg-gazdagabb korszaka a magyar történelemnek. E korszakból igen sok tanulságot! meríthetünk édes hazánk állapotjára, multjára és jö-

★

Rákóczi születése és gyámsága.

«Zavarba jövök, uram, írja Rákóczi Valloásaiban, midőn a Te születésedet és azok körülményeit vizsgálom és a magaméval összehasonlítom. Te Isten, magamnak és a mindenségnek Teremtője, istállóban születted és én palotában; te ökrök és szamarak között, szegény pásztorok társaságában voltál, míg engem — aki a Te szemedben por és féreg — az udvari emberek sűrű csoportja vett körül. A Te szüleid szegény emberek voltak, enyéim fejedelmek; Te szegénységben jöttél a világra, én gazdagságban». ² Ezen alázatos sorok szerényen elrejtik azt a fényt és pompát, azt a nagy örömet, amit II. Rákóczi Ferenc születése a családnál előidézett.

1676. márc. 27-én született Borsiban, Zemplén vármegyében. Apja I. Rákóczi Ferenc Erdély választott fejedelme, német birodalmi választó fejedelem, Magyarország leggazdagabb főura volt; anyja Zrínyi Ilona, kinek apját, gróf Zrínyi Péter horvátországi bánt, a Wesselényi-féle összeesküvés miatt 1671. április 30-án Bécs-

Újhelytt kivégezték. Élt még ekkor apai nagy-
 anyja, II. Rákóczi György erdélyi uralkodó

II. Rákóczi Ferenc.

fejedelemnek özvegye, Báthory Zsófia is. Nagy
 és teljes volt az öröm a fejedelmi Rákóczi-ház
 ez új hajtásán, mert már aggódni kezdtek, hogy

nem lesz fiúörökös. Egy leány volt csak a családban, az 1672-ben született Juliánna.

Negyedfél hónapra az örömet gyász követte,

II. Rákóczi Ferenc szülőháza Borsiban.

meghalt (1676. július 8.) az apa, I. Rákóczi Ferenc.

E haláleset után, amikor a gyámság kérdését kellett megoldani, azonnal megkezdte a Rákóczi

házza féltékenykedő bécsi udvar rosszindulatú munkáját, ármánykodásait. A fiatalon elhunyt I. Rákóczi Ferenc ugyanis, mintha csak előrelátta volna gyermekeinek, különösen pedig egyetlen fiának üldöztetésekben, szenvedésekben teljes életsorát, óvatos félelemből végrendeletében fiát I. Lipót császár különös pártfogásába ajánlotta. Ez aztán elég ok volt arra, hogy a bécsi udvar a Rákóczi árvák dolgaiba mindjárt bele is avatkozzék. De a hőslélekű anyának, Zrínyi Ilonának elszánt fellépése s a nagyanyának, Báthory Zsófiának közbenjárásai mégis kivitték, hogy az árvákat az anyai gyámság alatt meghagyták.

A család ez időben Munkácson volt együtt, de csak rövid ideig, mert Zrínyi Ilona már 1678-ban Sárospatakra — egyik ősi, gazdag birtokukra — vitte gyermekeit. Közben négy hónapig regéczi várukban tartózkodtak. Itt történt, hogy az egészséges, erős kis fiú hirtelen megbetegedett. Általános megdöbbenést keltett a hír mindenfelé. Beszélték, hogy gonosz lelkek ráolvastak, megbabonázták, mások pedig azt hitték, hogy a család ellenségei megmérgezték. Még halála hírére is költöttek. Nem késtek a jóakarók sem, köztük az akkori kancellár, Gubassóczy nyitrai püspök, akik óva intették az anyát a szigorú körültekintésre. Ez ugyan

felesleges volt, mert Zrínyi Ilona, a magyar anya mintaképe, a szó szoros értelmében — nem úgy mint más fejedelmők és főúri anyák —

Zrínyi Ilona.

maga nevelte gyermekeit. Állandóan velük volt, táplálta, gondozta őket, minden dolgában magzataiért fáradozott. A gondos ápolásban felgyógyult az erős szervezetű gyermek.

Bölcs szeretettel nevelték. «Valóban, írja ő

maga, anyai szigorúsággal szeretett az anyám, ki minden illetlen tettemre ügyelt és alig öt éves koromban elkülönített engem a női szobától és felmentett a nők gondozása alól. Tanítóim állásomnak megfelelő erkölcsöket fejlesztettek ki lelkemben és a Te imádásodra vezettek. Dicsérettel, ó Istenem, mindörökre ezen kegyedért, mely irántam bizony igen nagy volt : Te tetted ugyanis, hogy ifjú koromban előljáróimmal szemben igen engedelmes voltam ; Neked pedig ártatlanságomban szolgálva és Téged szeretve, amennyire visszaemlékszem, a lehető legkevésbé voltam ellenszegülő az ájtatosságnak koromhoz mért gyakorlatában. Sokszor megvigasztalódom, midőn gyermekkoromra és ifjúságom kezdetére gondolok : erősen hiszem ugyanis, Uram, hogy ártatlan voltam a Te szemedben ; mert gyakran mondogatták nekem, hogy semmi gonosz hajlam sem volt bennem, mégis gyakran megbüntettek, mert rest voltam a tanulásban és inkább a fegyvereknek s a gyermeki játékoknak, különösen a háborúsdinak adtam magamat.»³

Harcias kedvtelésének már alig három éves korában eleget tettek : egy kecske nagyságú törpe lovon lovagoltatták. Korán meg is edződött a sok testi szenvedésre, amiben hamarosan része lett. De azért a tudományokban — fenti szavainak ellenére — igen fényes előhaladást

mutatott. Körösi György kamarása és Badinyi János nevelője voltak a többi tanítók mellett vezetői az oktatásban. Mindkettő talpig becsületes, a halálig hűséges, jámbor katolikus férfiú volt.

1680. március végével Munkácsra mentek, hogy meglátogassák a súlyosan beteg nagyanyát, Báthory Zsófiát. A nagyasszony nem is birta soká a betegséget, rá egypár hónapra, június 14-ikén meghalt.

Most már egymásután rohamosan születnek az események.

Zrínyi Ilona leteszi az özvegyi fátyolt s 1682-ben feleségévé lesz a kurucok ifjú vezérének, Thököly Imrének. Amilyen hűséges hitestársa volt első urának, amilyen odaadó szerető anyja árváinak, olyan hívséges és szerető lett szive új választottjához. Mégis ez a házasság viszi, sodorja őt és gyermekeit is, az ő egyetlen fiát arra a messze útra, amelynek utolsó állomása a török föld virágos, magányos kertjeiben szomorú bujdosássá lesz.

Ha a bécsi udvar már hosszú évtizedek óta eddig féltékeny volt a Rákóczi-családra, mint a magyar szabadság eszméjének főképviselőjére, úgy most már megvolt az oka is, hogy az ármánykodás sárkányképevel figyelje és félje minden lélegzetét.

Thökölynek a magyar - szabadságért török segítséggel viselt háborúi hamarosan kudarcot

II. Rákóczi Ferenc 8 éves korában.

vallottak, bár az 1682. év nyarán és őszén még diadalt diadalra aratott, s a következő év első

felében az egész Felsőmagyarország kezébe került. E harcokba, valamint a következő két év csatározásaiba magával vitte a 7—8 éves Rákóczit is, hogy az ő jelenlétével, nevének varázsával emelje vállalkozásának sikerét. De kiméltelenség volt kitenni e kicsiny gyermeket a harci élet fátadalmainak, a hadseregben duló járványnak. A kis hős azonban csodálatosan birta a fátadalmakat, a hideget és hőséget, a szomjúságot és éhséget, a táborozást és virrasztást. Így ír ezekről: «A Te védőszárnyad alatt elvittek a törökök és tatárok seregei közé... Uram, te adtál nekem erőt a szenvedéseknek elviselésére, te takartál be engem, midőn fáztam és a földön feküdtem, hol engem a hó fődött be; te üdítettél fel egy korty vízzel, mert igen gyakran szomjaztam és nyújtottál egy falat kenyeret nekem, az éhezőnek. Ezen szenvedések mellett is egészségem megjobbult, gyenge testem pedig megerősödött». ⁴

A diadalmas hadjárat sorsa azonban hamarosan megfordult. 1683. derekán a török főhad-sereg Bécs ostromára indult s Thökölynek csatlakoznia kellett hozzá a maga táborával. Mielőtt azonban ez sikerült volna, Sobiesky János, a hős lengyel király, szeptember 12-én Bécset fölszabadítá s a roppant török hadsereget tönkretette. Thököly táborával együtt futásban kere-

sett menekülést. Munkácsra sietett feleségéhez. Innét próbálkozott a további hadviselésre, de sikertelenül. Hogy a török udvarnál, a fényes portánál ellene támadt bizalmatlanságot megszüntesse, kezesül mostoha fiát akarta Konstantinápolyba küldeni. Zrinyi Ilona eleintén ráállott a tervre, de mikor megvalósítani kellett volna, nem tudott megválni fiától. Ezen a napon, — 1685. szeptember végén lehetett — látta Rákóczi mostohapját, Thököly Imre fejedelmet utóljára ebben az életben. Levelezni ugyan még húsz év múlva, 1705-ben is leveleztek egymással, de látni nem látták egymást. A mostoha apa szeretetteljes leveleiben, amiket a törökországi Nikodémiából írt s atyai érzelmekről tanuskodó végrendeletében iparkodott jóvátenni azt, amit valaha a gyermekek ellen vétett.⁵

Kevés idő múlva a török Váradon Thökölyt el is fogatta. Egész Felsőmagyarország Munkács kivételével Lipót birtokába került, a Rákócziak javainak legnagyobb részével együtt, különösen azon óriási értékű ingóságokkal, amelyek Regéczen és Sárospatakon voltak elrejtve. «Elvették Sárospatak és Regécz váraimat, mondja Rákóczi, a hűségre való visszatérésünk zálogaként; ezekben volt házamnak minden kincse, mely a királyi és fejedelmi családoknak — melyekből én származtam — kihalta után reám szállott; e kincsre

ráakadtak és a császári kincstárba szállították. Abból sokan meggazdagodtak, nekem pedig a sok millió értékű kincsből (a jegyzékek így mu-

Thököly, Imre.

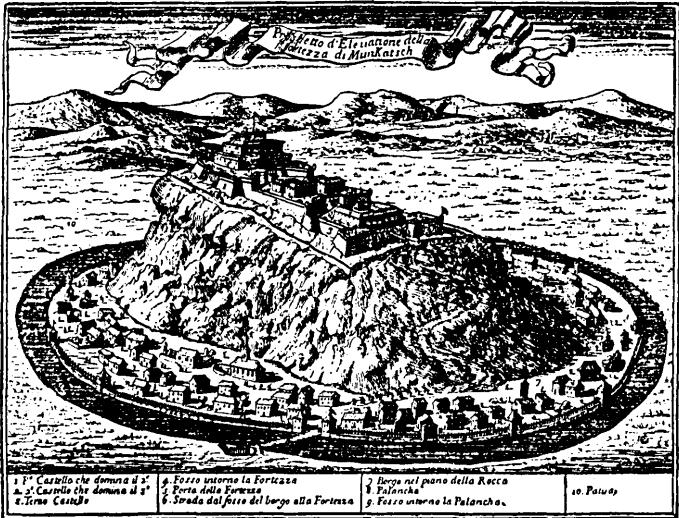
tatják) egy fillért sem adtak vissza». ⁶ Az elfoglalt Rákóczi birtokok évi jövedelme akkora volt, hogy a felvidéki császári hadakat jóformán ebből tartották fenn.

Munkáctól Rodostóig.

Munkács ostroma.

E foglalások és eltulajdonítások után megkezdődött a dicső Rákóczi-várnak, Munkács várának ostroma. Császári tábornokok, egyik a

Munkács vára.

másik után, hatalmas sereggel törtek a várat, amelyet kétezer vitézzel, még Thököly vitézeivel, egy fiatal asszony védelmez, mindenütt a sarka nyomában két kis árvával. De «senki sem engemet — írja Zrinyi Ilona — sem két gyermeke-met megijedt állapotban bizony nem látta; vala-

mint eleim, úgy voltunk készek fejünk fennállatáig a várat megtartani, életünk letételével.»⁷

Az ostrom háromszor újult meg és majdnem három évig tartott. 1685. novemberétől Karaffa, a «vérszopó» olasz, aki két évre rá az eperjesi vérfürdőt rendezte, zárta körül, 1686. március 10-től pedig Caprara Aeneas kassai főtábornok vezette az ostromot, amely április végeig tartott. Ez volt az első kísérlet. Caprara mielőtt a rendszeres támadást megkezdte volna, felszólította Zrínyi Ilonát a vár békés feladására. A hőslélkű asszony ezt a választ adta: «Én mint I. Rákóczi Ferenc fejedelem árváinak anyja, vontam meg magamat gyermekeimmel ezeknek várában; melyet, mint örökségüket, köteles vagyok számukra megóvtalmazni, ha megtámadtatik. Sem én, sem kiskorú, ártatlan gyermekeim nem vétetünk semmit a császárnak; miért foglalják el mégis várainkat egymásután? Én nem ellenségeskedem senkivel, de a bántóknak ellentállok; s ha a császár fegyvereit egy nő és gyöngye árvák ellen fogják fordítani: nem hiszem, hogy az illetén harc akár Őfelségének, akár tábornokainak valami nagy dicsőségére válnék! Kéretem tehát a tábornagy urat: szünjék meg háborgatni Munkácsot; ha pedig e kérelmemre nem hallgat: hát tudja meg, hogy engemet, bár gyöngye asszonyt, sem többi várainak elveszte,

sem az ostrom félelme nem képes arra kényszeríteni, hogy megfelejtkezsem arról, amivel gyermekeimnek tartozom». ⁸

Mi jutott eszébe ennek a hős asszonynak, honnan vette ezt az elszánt bátorságot? Bizonyára az anyai szeretet fenséges hatalma adott erőt lelké-

Zrinyi és Frangepán a siralomházban.

nek, de felgyújtotta benne az ellenállás tüzeit az a sokgyászos, fájós hősiemlék is. Az egyik nagybátyját, a török elleni harcok világhírű hősét, a nagy költőt, gróf Zrinyi Miklóst, az elkeseredésbe kergette Bécs s egy vadászat alkalmával vadkan ölte meg, a másik nagybátyját gróf Frangepán Feren-

cet és tulajdon édesapját gróf Zrínyi Pétert kivégezte Bécs, a bátyját Jánost elhurcolta, néneje és huga kolostorba vonult, édesanyja a sok szenvedésben, ennyi csapástól megroskadt, megőrült, első ura meghalt, a második messze tőle vesztett csatáit siratja. Kell-e még más okot is keresnünk, hogy ebben a buzgón vallásos, vérig hazafias asszonyi szívben a martirok hősi elszántságát meglássuk ?

☐ Ez volt a nagy Rákóczi neveltetése, ez volt a nagy Rákóczi iskolája. Láttá az anyja vallásosságát, látta hősiességét, közvetlen anyja mellett ágyúgolyó szabdalta széjjel az egyik udvarhölgyet. Ő pedig a «kis urunk» bátran, büszkén járt a harcosok között, fejedelmi díszben, vezéri jelvényekkel ékesen szemlét tartott felettük s ezek után a 10 éves fiú, amikor édesanyját nevenapján (1686. május 22.) fölköszönti, bizony nem gyermekes, de komoly érettséggel mondja a versikét :

«Rabság bilincseit kerülő magyarság :
Egy Munkács várába szorult a szabadság» . . . ⁹

Olyan szép, olyan szomorú, hogy sírni lehetne . . .

1687-ben gróf Terzi Guido tábornok indított ostromot Munkács ellen, de sikertelenül. Ennek az évnek a végével harmadszor támadtak a várnak, ezúttal az eperjesi bakónak, Caraffának a

vezérlete alatt. Egyelőre azonban ez is eredménytelen volt ; az igaz, hogy soká már a várbeliek sem bírták volna ki, mert sem a védőművek megerősítésére nem volt elég erejük, sem az élelem, sem pedig a lőpor nem tartott volna tovább a következő év derekánál. De siettette a vár feladását egy közbejött körülmény, Thökölynek feleségéhez intézett levele, amelyben a katolikus vallásra való áttérését ajánlotta fel, ha a pápa (XI. Ince) tisztességes egyezséget eszközöl ki számára a bécsi udvarnál.

Ezt a levelet, mivel titkos írással volt írva, Zrínyi Ilona Thököly kancellárjával, a Munkács várában tartózkodó főtanácsossal, Absolon Dáviddal fejteté meg. Absolon nagy lutheránus és ravasz ember volt. Mást olvasott fel Ilonának, mint ami a levélben volt, s egyben iparkodott rávenni a vár kapitányát, a szintén lutheránus Radics Andrást, hogy az úrnő ellenzésére is, adják fel a várat. Radics, aki úgy Thököly, mint a Rákóczi-ház iránt igen hűséges, becsületes volt, sokáig habozott. De mivel belátta, hogy már csak kevés ideig bírják az ellentállást s Thökölynek a terve is aggodalommal töltötte el, ráállott Absolon tervére, a vár feladására. Hogy ezt minél jobban siettessék, bőségesen osztogatták a katonák között az eleséget, pazarolták a lőport, sőt el is rejtették.

A következő év elejére már mindenben nagy szorultság volt a várban. Ekkor, 1688. január 1-én Caraffa, aki Absolonnal és Radiccsal már tisztában volt, levelet intézett Zrínyi Ilonához. A ravasz, dicsvágyó olasz, kenetes levelében a hősnő

Zrínyi Ilona átadja Munkács várát.

anyai szívéhez fordult. Keresztényi jóindulattal inti azért: előzze meg a végkényszerűséget, s meghódolva, bízva sorsát a császár kegyelmére, «nehogy a fényes Rákóczi-ház fejedelmi magzatainak inkább mostohájok, mintsem valódi édes anyjuk legyen».¹⁰ A hős anya feladta a várat. A szerződést január 15-én megkötötték, 17-én

délben már bevonult a császári helyőrség és február 1-én maga a császár is megerősítette az egyezség pontjait.

A munkácsi várfeladás (kapituláció) főbb pontjai ezek: Mindenki, aki csak Munkácson van, életére és vagyonára teljes amnestiát (bocsánatot) nyer. A fejedelemasszony árváival — rangjához méltón, szabadon, Bécsben fog lakni, minden javaik és jószágaik illő módon kiadatnak, illetőleg — Őfelsége fővédnöksége alatt — biztosíttatnak. Ellenben Thökölynek a szultántól kapott fejedelmi jelvényei, pecsétei, ingóságai és különösen athnáméja a kir. biztosnak kiszolgáltatandó, a várfeladást pedig Thökölynek megizenni senkinek sem szabad.

Minden, amit csak előírt az egyezség, megtörtént. Csomagoltak, hogy útra keljenek, jobban mondva, hogy elhurcolják őket. Azután búcsuzkodtak, a fejedelemasszony, az árvák, a vitézek. «Elképzelhető, mennyi forró könny pergett ekkor a munkácsi rideg sziklákra, sok jó kemény vitéz szeméből!»¹¹

Amikor fáradtságos, sőt egy alkalommal életveszélyes utazás után Zrínyi Ilona lányával és fiával, meg udvari kíséretével Bécs alá érkezett, a fogadtatása megfelelő bekezdése volt a rájuk várakozó megaláztatások hosszú sorának. A város kapuja alatt órák hosszat várakoztak, mert

az, nem tudni mi okból, zárva volt. Külvárosi esőcselék bámulta, sértegette őket.

Alig hogy elhelyezték őket a városban — az édesanyát egy külön kijelölt lakásban, a 16 éves Juliannát az Orsolya szüzek zárdájában, a fejedelemfiút pedig a császártól kirendelt gyámhelyettes gróf Kollonics Lipót akkor győri püspök és kancellár jószágkormányzójának lakásán — hamarosan szét is választották őket. A leány a zárdában maradt, az anya külön lakott — csak később költözött leányához a kolostorba — a fiút pedig a csehországi jezsuita kolostorba vitték tanulmányai folytatására. Utóljára búcsuzott el ekkor Rákóczi az édesanyjától, akit ő úgy szeretett s aki úgy szerette őt, hogy a halálos ágyán is azt vallotta: a fiam sohasem szomorított meg engemet.¹² A két testvér is mélységes szeretettel volt egymás iránt. «A lehető legnagyobb gyengédséggel viseltettünk testvéremmel egymás iránt, mély érzelmünk anyánkban összpontosult, aki azt viszonzta».¹³

Miért kellett hát elszakítani egymástól a szerető sziveket?

A bécsi udvar tervei, amiknek végrehajtója Kollonics volt, arra céloztak, hogy a Rákóczi gyermekeket lehetetlenné teszik a magyar dolgok számára. A fiúból papot nevelnek, a leányból apácát. A jámbor pap és az ártatlan apáca

nem lesznek majd rebellisek, rengeteg vagyonukkal pedig a császári kincstárt fogják megtölteni. Ha pedig ez nem sikerülne, azért viszik a fiút az idegen messzeségbe, a leányt azért tartják a német Bécsben, hogy e fiatal csemetéket, amíg nevelni lehet, idegennek neveljék, akik amire felnőnek és maguk urai lesznek, úgy gondoljanak vissza hazájukra és magyar fajukra, mint egy félelmes álmra. Úgy fogják nevelni e fejedelmi sarjakat, hogy megalázzódjanak, hogy a szabadság érzelmét és az önérzetet kiöljék belőlük.

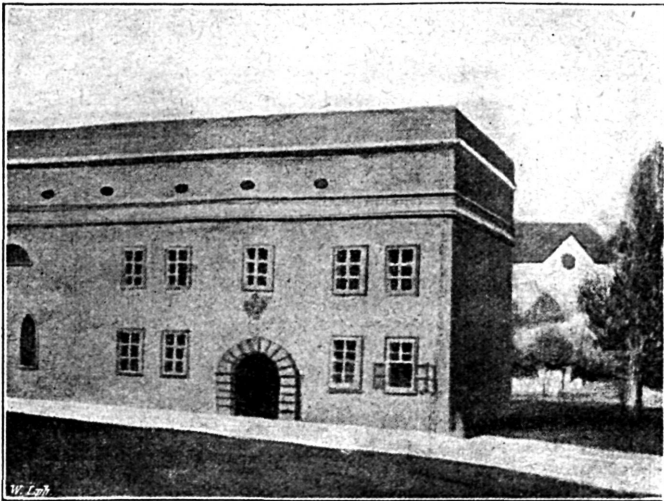
De, kedves olvasóm, hiszed-e, hogy abból a Rákóczi fiúból, akinek az anyja Zrínyi Ilona, aki Munkács várának ostromát végig élte, aki 7—8 éves korában csatákba járt, aki fényes tehetségű, önérzetes, a jó Istenben erősen bizó, komoly, érett gyermek, valaha más legyen, mint a magyar szabadság fényes csillaga ?

Rákóczi a jezsuiták kollégiumában.

Elvitték a csehországi Neuhausba jámbor, okos jezsuiták közé. Persze nehéz volt először. Maga írja : «Itten minden emberi tanács nélkül állottam, csak a Te irgalmadra szorítva. A legjobbat, Téged választottalak. Senki máshoz, csak hozzád menekültem, hozzád, szomorúak vigasztalójához és árvák atyjához, s három

napon keresztül — az alvás idejét kivéve, mikor engem gyenge természetem elnyomott — folytonosan imádkoztam és sírtam.»¹⁴

De hamarosan igen megszerették és nagyon tisztelték azok az idegen papok. Olyan volt a

A neuhausi jezsuita kolostor.

viselkedése, mint igazi fejedelmi fiúnak, komoly, önérzetes, de engedelmes és szelid; kitűnően tanult és példásan jámbor volt.

Lipót császár rendeletére a kolostorban csak grófnak szólították. A gyermek-ifjú önérzetes komolyságára vall, amidőn kifakadt e megszólítás ellen: «Miért cimeznek önök engem gróf

úrnak, hiszen én fejedelem vagyok, engem grófok szolgáltak b¹⁵

A kollégiumi rendet pontosan betartotta, emiatt is nagyon szerették, különösen a főnök, akivel mindennap együtt sakkozott. Kitüntető tisztelettel bántak vele, az egyik jezsuita atya pedig tudományos munkáját nagy hódolattal neki ajánlotta fel.

Világi multságokban is volt része. Neuhausura, gróf Slavatha Joachim, igen gyakran meghívta várába vendégségre és vadászatra. A nyári iskolai szünidőket pedig nevelőivel a jezsuita kolostorok meglátogatásával töltötte el. Így azután hamarosan lepergett az a három esztendő, amit Neuhausban töltött. Utána (1690.) magasab tanulmányokra Prágába vitték. Itt különösen a mértannal, rajzolással és festéssel szeretett foglalkozni.

II.

Rákóczi nagykorúsítása és házassága.

Prágai tartózkodása alatt családjában egy fontos esemény történt. Nénjét, Juliánnát, 1691-ben feleségül vette gróf Aspremont-Reckheim Góbert altábornagy, igen előkelő származású derék férfiú, aki Rákóczinak mindenben támogatója, őszinte jó sógora lett. E házasságot is,

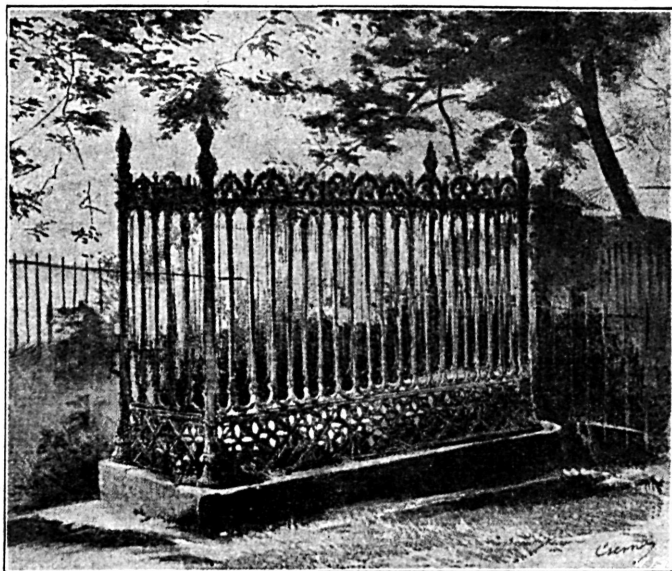

Rákóczi Juliánna.

hiszen terveit keresztelte, meg akarta a bécsi udvar, legfőképen Kollonics akadályozni, de nagy bosszúságára nem sikerült. Haragját azzal éreztette, hogy vonakodott Juliánnának a Rákóczi javakból őt megillető leánynegyedek kiadni. Kollonics, aki a császár képviselőjében mint gyámhelyettes nemcsak az árvák nevelését vezette, hanem vagyonukat is kezelte, Rákóczi nagykorúságáig akarta az osztozkodást elhalasztani. Ebből per támadt, amelynek Aspremon-ték úgy vetettek véget, hogy császári engedélyt eszközöltek ki Rákóczinak Bécsbe jövetelére és nagykorúsítására. Amikor ez sikerült, a testvérek kölcsönös szeretetben békésen megosztzkodtak.

Mielőtt még Rákóczi Bécsbe jött volna, egy másik fontos esemény is történt. Thököly 1690-ben beütvén Törökországból Erdélybe, Zernyesténél olyandiadalt aratott a németeken, hogy magát a vezért, Heisler tábornokot is elfogta s csak úgy akarta szabadon bocsátani, ha cserébe az ő feleségét, Zrínyi Ilonát Bécsből elengedik. Hosszas vonakodás után ez sikerült is. Zrínyi Ilona, miután leánya férjhez ment s vejének becsületességéről meggyőződött, hét évi távollét után örömmel ment szomorúan elhagyott és elhagyatott urához Törökországba. De erre a bujdosó útjára egy utolsó kegyetlen szúrást

ejtett még anyai szíven a bécsi udvar. Merész kívánság volt, hogy a fiát is magával vigye s ha ezt megtagadták, az érthető. De hogy egy hosszú anyai búcsúcsókot adjon neki, még attól is

Thököly sirja Kis-Ázsiában.

eltiltották. Szívtelenség . . . amire csak az önző féltékeny hatalom tud okot találni.

Az ifjú Rákóczi Bécsben sógorához költözött, élénk részt vett a főuri társaságban, amelynek megcsodált, kitüntetett tagja lett. Sógora tanácsára házassági tervekkel foglalkozott s el

is jegyezte magát a császárné egyik rokonával, Magdolna hessen-darmstadti hercegnővel. Amikor ezt az udvar meghallotta, nagyon csunya cselhez folyamodott, hogy megakadályozza. A császár Olaszországba küldte, hogy tapasztal-

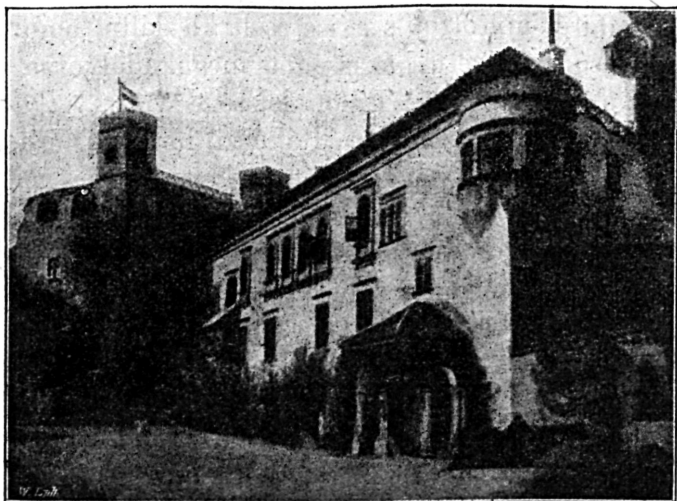

II. Rákóczi Ferencné.

latokat szerezzen. Míg aztán Rákóczi az egyik sógorával egy évig odajárt, az alatt menyasszonyának holt hírét költötték. Az érzékenyen lesujtott ifjú erre haza jött. Itthon aztán sógora bölcs előrelátással újból csak sürgette a megházassodásra.

Ezúttal választottja a hessen-rheinfelsi ural-

kodó gróf leánya, Sarolta Amália volt, aki leányágon Árpád-házi királyainknak vér szerinti egyenes ivadéka. A házasság, hogy a bécsi udvar akadályokat ne gördítsen útjába, gyorsan meg is történt, 1694. szeptember 26-án.

A sárospataki Rákóczi-ház.

A fiatal asszony szülői mihelyt leányukat férjhez adták, tüstént az esküvő utáni napokban — amint általános szokás volt — értesítő-levelekkel tudatták a rokon udvarokkal Sarolta-Amália hercegnőnek Rákóczi fejedelemmel történt egybekelését. Nagy lett a megdöbbenés és harag a darmstadt-i udvarban, Rákóczi első menyasz-

szonyának családjában. A fiatal leány első felindulásában levelet írt Rákóczinak, amelyben csúfos kijátszatásáról s az ezzel családján ejtett sérelemről panaszkodott. Aki legjobban meglepődött mindezen, maga az ifjú férj volt. Így tudódott ki, hogy a jegyeseknek kölcsönös halálhírét költötték s aki e cselet kitalálta, hogy az első tervezett házasságot megakadályozza, maga a császárné, Lipót felesége volt.

Ezek után bizton látta Rákóczi, hogy a most megkötött házassága miatt is kellemetlenségei lesznek. Úgy is lett. A császár, mihelyt a fiatal pár Bécsbe érkezett, házi fogságot rendelt el Rákóczinak azon okból, hogy nem kért tőle mint gyámjától házasságkötésében tanácsot. De ez ügyetlen kifogást a császár is belátta és megszüntette a fogságot.

A kedves fiatal pár (a férfi 19, az asszony 16 éves) amikor már szabadon repülhetett, a magyar földön rakta meg a családi fészket. 1695—7. években a felvidéki Rákóczi várakban tartózkodtak, legtöbbit Sárospatakon. Fényes fejedelmi udvartartásuk volt s szívesen fogadták a szomszéd főnemesek látogatását. Téli időben Eperjes városában is látogatott udvart tartottak. Közben 1696-ban fiuk született, akinek keresztapja Lipót császár lett. De beteges, törékeny gyermek volt és négy éves korában meg is halt.

Erre az időre esik, hogy az őseitől már 1645. óta bírt «római sz. birodalmi fejedelem» címében és rangjában megerősítettett, de csak a maga személyére nézvest. Fejedelmi közbenjárások, hites okmányok és jogszokás dacára húzták, halasztották a dolgot Bécsben, egy huszárezred kiállítását és kölcsönpenzt akartak kicsikarni Rákóczitól, míg végre mégis csak el kellett ismer-
niök úgy a címre, mint a rangra a fiatal fejedelem jogát. (1697.)

Lázadás gyanujába fogják.

De bízni egy pillanatig sem tudtak benne. Kémekkel vették körül, figyelemmel kísérték a birtokai körül táborozó császári hadak is, s nem egyszer kellemetlenkedtek neki. A magyarok sem voltak teljes bizalommal irányában, nem tudtak tájékozódni érzéseivel. Minden közügytől ugyanis óvatosan visszatartotta magát, hozzá még német módra is ruházkodott.

Óvatossága azonban hiábavaló volt. A németek gyanújától nem volt ment, a magyarok pedig megérezték, hogy a német köntös alatt, hazájáért dobogó erős szív honol. Jellemző eset erre a hegyaljai zendülés 1697-ben. Thököly kóborló kurucjai jártak egyenként és csoportokban a nép között s egy szebb jövő reményével biztatgatták őket.

De a nép már nem bírta a szenvedést. Tokaji Ferenc, Szalontai György és Katay Márton vezetése mellett fellázadt, Tokaj várát bevették, a német helyőrséget felkoncolták s mindenfelé dúltak, pusztítottak. Rákóczi, mivel éppen a birtokain lévő jobbágyok voltak a zendülők, Bécsbe sietett, hogy magát a lázadás gyanúja alól tisztázza. Bár tisztára ártatlan volt a dologban, mégsem hittek neki. Hogy azonban idejében Bécsbe sietett, ezúttal szerencséje volt. Menekülése közben ugyanis a lázadók minden áron kézre akarták keríteni, hogy fejüknek, vezérüknek válasszák.

Akkori helyzetéről aggodalmairól így ír: «Magyarországban késnem nem volt tanácsos, a németeknek irántam táplált előítélete s házam ellen viseltető gyűlöletük miatt. Előre láttam a jövő időket és azok előrelátása növelte nyugtalanságomat s ösztönzött, hogy ne hagyjam el a hazát!»¹⁶

III.

Az ország állapota.

A mohácsi vésztől kezdve (1526.) egész Rákóczi idejéig több mint másfél századon át török és német dúlta Magyarországot, amelynek balsorsában Erdélyország is osztozott. Hol az

egyik, hol a másik pusztított rajta keresztül. A főnemesség majd az egyik, majd a másik párton volt, aszerint, ahol biztosabban érezte magát.

Azok a főnemesek és főpapok s azok a nagy hősök, akik a török vagy német ellen a dicső harcokat vívták, bár igen sokat tettek, mégsem bírtak a pusztító veszedelemmel. Zrínyi Miklós, a szigetvári hős dédunokája, Losonczy, Szondy a hadban jeleskedtek, Pázmány Péter esztergomi érsek, Eszterházy Miklós nádor a politikában, Wesselényi Ferenc nádor, Nádasdy Ferenc országbíró, Zrínyi Péter horvát bán és Frangepán Ferenc hazafias aggodalommal keresték az eszközt, mellyel kiséghethetnék az országot veszedelmes helyzetéből. Azért kockáztatták nyugalmaikat, vagyonukat és életüket, hogy mint ők mondták: «haláluk után senki se vádolhassa őket, a haza oszlopait, a haza romlásával». Bocskay, Bethlen, a Rákócziak és Thököly mind jeles vitéz erdélyi fejedelmek a török ellenséggel szövöztek, hogy a magyar alkotmányt, amit a németek lábbal tiportak, hogy a vallásszabadságot, amit a németek megvetettek, helyreállítsák és kivívják. De ezen hősi dolgoknak csak ideig-óráig volt sikerük. Amióta pedig, különösen Buda visszafoglalásától kezdve (1686. szeptember 2.) a török kiszorult az országból, a német korlátlan úrnak érezte magát.

Hogy a török kipusztult, azt a bécsi udvar maga érdemének tulajdonította s most még jobban ráfeküdt az országra, hogy azt megrendszabályozza, rabszolgájává süllyesse. Semmibe sem vette a magyarok keserves, rengeteg pénzáldozatát s azt a vértengert, amely magyar vitézek halálos sebéből a török ellen kifolyt. «A 140 millióból (a mai értékben körülbelül egy milliárd), melyet az 1683—1700-iki időben a háború elnyelt, igen tetemes részt Magyarország fizetett; csupán az első nyolc évben legalább 30 milliót, vagyis annyit, amennyit száz év alatt sem adózott a töröknek. De minél inkább kimerítette a háború, annál több terhet raktak görnyedt vállaira. 1699-ben a Habsburg-monarchia összes országaira tíz és fél millió forint adót róttak s ebből négy és fél millió jutott a háború által teljesen elpusztított Magyarországra. Mindez adót az udvar önkényesen, országgyűlés nélkül vetette ki. Mikor Széchenyi Pál kalocsai érsek figyelmeztette Lipót német császárt és magyar királyt, hogy az adót csak az országgyűlés szavazhatja meg, azt felelte, hogy neki is ez a meggyőződése, de miniszterei másképp vélekednek.»¹⁷ «Ez az ország — írja Rákóczi — mely, bátran mondhatom, termékenységgel s a természet áldásaival Európa valamennyi tartományát fölülmulta: örökre el-

Széchenyi Pál kalocsai érsek.

veszté mind azt a pénzt, amit boraiért Lengyel-
s mit marháért Nemétországból nyert; az
ausztriaiak elzsarolák tőle, adók fejében. A Bécsbe
hordott pénz a török háborúk alatt a császári
seregeknek szükséges ausztriai árúkra fordítta-
tott». ¹⁸

Az a mód, az a kegyetlenség pedig, ahogy
ezt a sok milliót a szegény jobbágytól behajtot-
ták, minden elképzelhető kínzást felülmul. Erre
nézve is Rákóczinak adjuk át a szót: «A csá-
szári katonaságnak bánásmódja a pénz kicsika-
rásában hasonló volt a pogány zsarnokéhoz, mit
még más bűnökkel is tetézték. A fizetni nem
tudók feleségeit meggyalázták, másokat addig
verték, míg a vesszőzések alatt ki nem adták
lelküket; csekélyebb sértések is, sőt olykor a
nyomor által kisajtott panaszok is, a halálos
büntetésnek voltak okai. Ez és ezekhez hasonló,
a gonosz lélek ösztönzésére kigondolt kínzásokat
a közkatona a népen, a tiszt a nemességen gya-
korolt.» ¹⁹ «Erdélyben a nyomorult jobbágyok,
hogy a rettenetes adóegzekuciótól menekülje-
nek, tömegesen követtek el öngyilkosságot;
mások szétfutottak vagy nejüket, gyermekeiket
a Temesközbe a törökhöz vitték s rabszolgának
adták el s úgy fizették adótartozásukat». ²⁰ «Az
1688—9. télen Székesfehérvár és Komárom közt
öt falu népe éjjel kibujdosott az erdőkbe az egze-

kució elől. Kilenc gyermek nem bírta követni a menekülőket, ott maradtak az úton és megfagytak». ²¹ A tömlöcök tele voltak adósokkal. A szegénylegények száma országszerte elszaporodott. Az ellenök küldött vármegyei hajdúk rendesen közéjük állottak s a katonaság sem bírt velök boldogulni.

A vagyonkobzás oly arányokat öltött, hogy a kamara rendkívüli bevételei rovatában mint elsőrendű jövedelmi forrást említik. 1671—72-ben egymást érik az új adófizetési rendeletek, melyek új terheket róttak a már úgy is elsanyargatott országra. Amije még megmaradt a lakoságnak, abban dölyfös idegen katonaság duskált, akár katolikus, akár protestáns ház volt. Magának az esztergomi érseknek gabonavermeit is feltörik, marháit pedig elhajtják.

A törvénytelenül kivetett adók, az idegen katonák lelketlen és kegyetlen zsarolásai, basásokodásai a szegény föld népét sujtották, betevő falatjától, családjától és sokszor életétől fosztották meg, de a nemesség is hallatlan igazságtalanságokat szenvedett. Hogy a gazdasági romlás az egész országot koldussá tegye, hamis uton elvették a nemesek birtokának nagy részét is. Azokat a területeket, amiket a töröktől visszafoglaltak, nem adták át régi tulajdonosaiknak, bár erre Lipót király koronázásakor

esküt tett. Felállítottak egy hatóságot, illetve bizottságot, amelynél a nemesi birtokosoknak be kellett jelenteniök igényüket, s okmányokkal igazolniok. Az okmányokat azonban visszatartották s a századokon át ősi nemesi birtokokat vagy a császár foglalta le magának, vagy a bécsi miniszterek tulajdonították el. Nagy kegyesen megengedték, hogy a régi tulajdonos jó áron visszaválthatja.

A sok nyomorgatás és nyomorúság mellett azonban a magyarság alkotmánya, élete és jövődje is meg volt támadva. Az ország főrendjeit Bécsbe hívták (1696) ülésre, ahol Kollonics államkancellár elébük terjesztette a császár terveit és kívánságait. Már maga az összehívás is törvényellenes volt, mert az ország határán túl nem gyűlésezhettek a rendek, de a előadott tervezet a magyar alkotmányt teljesen megsemmisítette. Az eddigi adót «önkéntes segély»-nek tekintette, most már örökös adót kell fizetni s ennek a mennyiségét kell meghatározni. Az alkotmányt pedig újjá kell alakítani, átreformálni, még pedig olyan értelemben, hogy Magyarország ezentúl úgy tekintessék, mint bármelyik osztrák örökös tartomány; a nemesiség jogai pedig korlátozandók.

De e tervezet ellen, amit Kollonics államkancellár és esztergomi érsek terjesztett elő,

bátran kikelt Széchenyi Pál, veszprémi főispán és kalocsai érsek. Nemzete nevében így szólott Lipóthoz: «Az a mód, mellyel a miniszterek a magyarok megegyezését e tervben megnyerni akarják, a célt veszélyezteti. E gyülekezet nem lehet hivatva a fennforgó kérdések megoldására; nemcsak azért, mivel törvényellenes ily nagy fontosságú ügyekről az országon kívül tanácskozni, hanem mivel ilyenekben állandó, tartós végzést csak országgyűlés hozhat. A nemeséget kiváltságaitól megfosztani, a szabad embereket szolgaságra vetni: fölötte veszélyes kísérlet, mely különféle rossz következményeket vonhat maga után».²²

Kollonics Lipót.

Igy állott egymással szemben a magyarság és a bécsi udvar, az államkancellár esztergomi érsek és a veszprémi főispán kalocsai érsek. E két utóbbi férfiú szereplésére a következőket kell megjegyeznünk.

A magyar főpapoknak a XVI. és XVII. században igen kényes volt a helyzetük. Az egyházmegyék politikai területén hol a német, hol a török volt az úr, majd pedig az egyes felkelő fejedelmek. A főpásztori székek is épen ezért sokszor változtak. Ha pedig a főpap egy-

házmegyéjének lelki vezetésében nyugodt működést akart magának biztosítani, akkor pártot kellett vallania; s bizony sokszor papi hivatása kedvéért el kellett némitania őszinte politikai érzelmeit. Sokan ezért kelletlen kényszerűségből csatlakoztak ehhez vagy amahoz a párthoz.

Ami Kollonicsnak magyarellenes szereplését illeti, történetíróink kissé túlzottan festik; egészen természetes, hogy mi sem akarjuk azt szépíteni, hanem inkább csak megmagyarázni. Kollonics bibornok osztrák grófi családból származott; ősei az uralkodóház árnyékában sütkéreztek. Neveltetése a legosztrákabb szellemben történt, azért aztán nem csoda, ha minden magyar mozgalmat ebből a szempontból ítélte meg. Állandóan Bécsben lakott, mint a császár legbizalmasabb tanácsosa és barátja. Bécsset úgy szerette, hogy életét adta volna érte. Bécs ostrománál Marco d'Aviano kapucinus atya buzgólkodását figyelembe véve, Kollonics volt a lakosság lelke és bizodalma. Mindenütt ott volt, ahol segíteni, biztatni kellett. Az ostromlott város élelmezésére, hadi felszerelésére ő gyűjtötte össze a pénzt. A bécsi kolerajárvány idején házról-házra járt lelki vigaszt osztogatni. A magyar görög nem egyesült egyházat az egyesült görög katolikus egyházba hozta össze. Buzgó, kiváló pap volt, de osztrák. Magyar primássá

nem a magyarok, de a császár tette meg. Fel-
említik kapzsiságát, de annak ellenmondanak
a tettei. Elaggott, ügyefogyott aggok és sebesült
katonák, valamint öreg tanítók részére nagy

Gróf Kollonics Lipót.

segélyalapot létesített, amelynek kamatait ma is 220-an élvezik. Bécs felszabadításakor 500 török fiút váltott meg és azokat fölneveltette. Nem áll az a mondása sem, amit oly gyakran idéznek, hogy «Magyarországot előbb rabbá, aztán koldussá, végre katholikussá fogom tenni.»²³

Nem két magyar katolikus érsek vívott tehát egymással politikai harcot, hanem egy erőslelkű magyar hazafi egy vakbuzgó osztrák honfival.

Széchenyi Pálnak fellépésére a Bécsben összehívott gyűlés az udvarnak nagy méltatlankodása között azzal oszlott szét, hogy ilyen fontos ügyekben csak az ország szívében összehívott országgyűlésen lehet határozni. De az önkényuralom ezután sem szűnt meg.

Azalatt míg Bécsben így kerültek-fordultak a dolgok, ott tartózkodott Rákóczi is. Mélységes hazafiúi gondjai és fájdalmai között messze nagy tervek fogamzottak lelkében. Jobban ismerte a bécsiek terveit, mint a többi magyar nemes, hisz ott járt a társaságukban, de jobban látta az ország nyomorát is, mert az ő birtokai szenvedtek legtöbbit, az ő jobbágysai pusztultak legsűrűbben, legbizalmasabb barátjának, gróf Bercsényi Miklósnak, a kiváló eszű és jellemű ungi főispánnak lelkében tüzelt a leghevesebb elkeseredés.

Heves indulattal gondol később is Rákóczi lelki forrongásának eme korszakára :

«Hazám nyomorúságait látva, igen elszomiodtam. Te titted azt, Istenem, hogy ezeket a nyomorúságokat napról-napra jobban megéreztem és szívemet és lelkemet nagyobb dolgokra készítetted elő.»²⁴

Miként az isteni gondviselés nagy férfiai hivatásuk tudatára ébredtek, úgy ő is megértette és átérezte küldetését :

«Az Úr engem eszközül használa, hogy fölébresszem a magyarok keblében a szabadságnak szerelmét, mely a rossznak megszokásától már-már hülni kezd vala.»²⁵

«Az isteni gondviselés elküldött a puszta hazába, hogy fegyverre és szabadságra hívó szózat legyek.»²⁶

IV.

Rákóczi a szabadság védelmére kel.

Az 1699. év telén Rákóczi már megállapodott Bercsényivel a szabadságharc felkelésének tervében. A megbízható főurak és nemesek mikor erről értesültek, örömmel és lázasan várták a kivitelt. Rákóczi állásfoglalása, házának és nevének varázsa, kiváló egyéni tulajdonságai biztosították a sikert. Senki sem volt hivatottabb

az országban, senkibe sem helyezhettek akkora reményt, mint Rákóczi, hogy kitűzze a szabadság zászlaját.

Most csak a kedvező alkalomra vártak, ami nem is késett soká.

Gróf [Bercsényi Miklós.

Tudvalevőleg ekkor nemcsak Ausztriában, hanem Spanyolországban is a Habsburg család uralkodott. De II. Károly, a spanyol Habsburg családnak utolsó tagja 1700. őszén meghalt. Megindult, most egy nagy európai háború a spanyol trónért. Az osztrák Habsburg család és

a francia Bourbon királyi család állott egymással szemben. A többieurópai fejedelmek is eszerint két táborra oszlottak. Az egyikben Lipót német császár, több német fejedelem, Anglia és Hollandia, a másikban XIV. Lajos francia király Bajorországgal s más fejedelmek szövetkeztek s mindegyik párt egész hadi erejét vitte harcba.

A francia király, hogy Lipót császár erejét gyengítse s haderejének egy részét Magyarországon tartsa lefoglalva, két ízben is követet küldött Rákóczihoz, hogy álljon az elégedetlen magyarság élére s Franciaország pénzzel, hadsereggel fogja támogatni. Rákóczi, aki úgyis az általános európai viszonyoktól tette függővé működésének megkezdését, készségesen fogadta az ajánlatot s levelet írt a francia királynak és külügyminiszterének, amelyben Franciaország és Magyarország közös érdekére hivatkozva, kérte a szövetség megkötését.

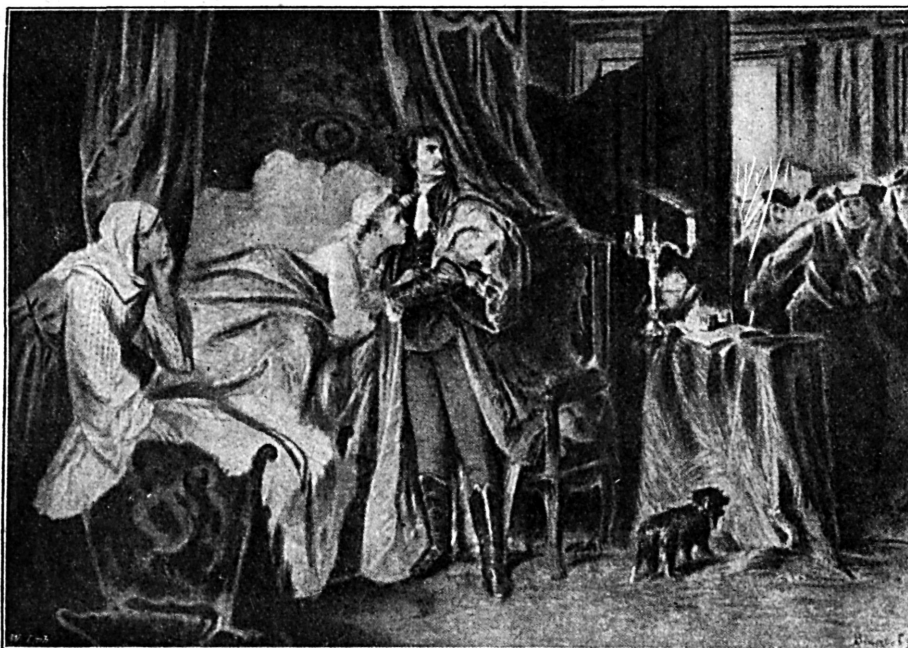
A követségjárást Rákóczi egy Longueval nevű belga származású századosra bízta, akivel már három éven át bizalmasabb ismeretségben volt. De a haszonra leső, lelketlen ember, elárulta a bécsi udvarnál. Rákóczi bár elég idejében értesítették az árulásról, de annyira meg volt győződve a maga igazságáról és hivatásának kötelességéről, hogy nem gondolt a meneküléssel. Longuevallban is úgy bízott, hogy alig hitt az árulásban. Ellen-

ben kapóra jött ez a császárnak. Rákóczit felesége betegágya mellől éjjel hurcolták el sárosi várából és vitték Bécsújhelybe abba a tömlöcbe, ahonnét 30 évvel ezelőtt nagyapját, Zrínyi Pétert kísérte ki a bakó.

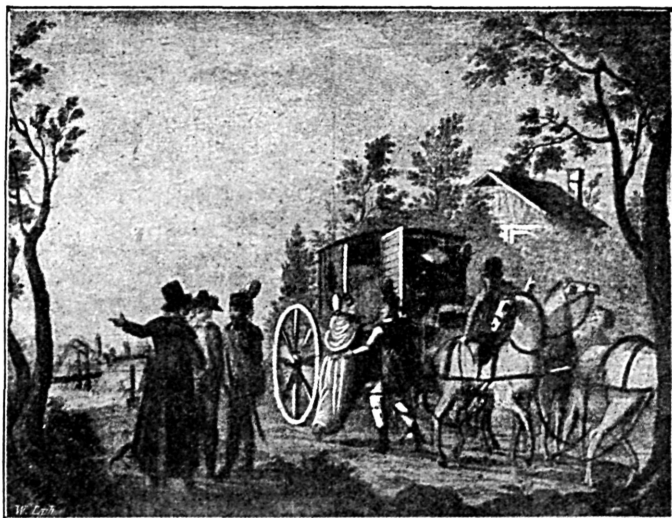
Rákóczi férfias bátorsággal viselte a rabságot, kész volt hazájáért meghalni, de bizott az isteni gondviselés reményében. Elhatározta, hogyha szerencsésen megszabadul, rabsága emlékére minden hétfőn böjtölni fog.

Hat hete volt már a börtönben, amikor az ausztriai udvari kancellár és egy hadbiztos jelent meg nála, hogy a vádiratot átadják és kihallgassák. Majd pedig közölték vele az osztrák urak házából kiválasztott bizottságot, amely előtt felelnie kell. Rákóczi tiltakozott ez ellen, hivatkozván arra, hogy mint birodalmi herceg és magyar mágnás csak az illetékes országos törvényszékek előtt felelős tettéért. Megüzente a császárnak, hogy elfeledkezett esküjéről, amiket a törvényekre tett. Világosan látta, hogy az ellenségeiből törvény ellenére összeállított bíróság előtt veszve van.

Felesége eközben mindent elkövetett, hogy a külföldi fejedelmi udvarok pártfogását férje számára megnyerje. De a közbenjárásoknak nem volt semmi eredménye. A menekülésre kellett gondolni. A börtönablak vasrácsait kezdte

II. Rákóczi Ferenc elfogatása sárosi kastélyában.

Rákóczi menekülése Wiener Neustadtból.

feszegetni; kiszedegette az alsó és oldalsó részek kampóit s hogy észre ne vegyék, fekete viaszból készített kampókat rakott a régiek helyére. Segítette munkájában apródja is, de ez türelmetlen, heves és makacs ifjú volt s hamar megunta a munkát, vagy olyanokat csapott a kalapáccsal és vésővel, hogy a nagy zörejre minduntalan félni lehetett a meglepetéstől. Szerencsére azonban a menekülésnek illetően eszközére és módjára nem lett szükség. Felesége ugyanis rávette az őrizettel megbízott jóindulatú századost, Lehmann Godofrédot, hogy segítse

meg urát a szökésben. Lehmann, aki nem ismerte a helyzetet s bízva Rákóczi hatalmas fejedelmi összeköttetéseiben és ártatlanságában amúgy is biztosra vette a szabadulást, szívesen segédkezett. Éles elővigyázat és nagy nyugalom kellett a sok előre nem látott akadály elhárítására. Megérkezett a szabadulás órája. Ésti szürkület volt. Minden pillanat drága. Leborult Rákóczi a Megváltó képe előtt s őszinte szívvel kérte segítségét megnyugodva szent akaratában. «S Te annyira megerősítettél engem — írja Vallomásai-ban — hogy nyugodt elmével és szívvel később elszántan végeztem el mindent».²⁷ Sikerült, egy dragonyos ezredbeli közlegényruhában megszökött.

A szegény Lehmann kegyetlenül meglakolt, lefejezték és holttestét felnégyelték; a gaz áruló Longueval ellenben birtokot kapott jutalmul.

Félelmetes meneküléssel, sok viszontagság után végre megérkezett Rákóczi Lengyelországba, ahol már várakozott reá Bercsényi.

Itt találtak rá azután a követek, akik az elárult, elsanyargatott magyar nép üzenetét hozták. Rákóczi zászlaját kérték, mert már bujdosnak a merész, elszánt jobbágyok a Felvidék erdőiben, hegyeiben. Jöjjön a vezér, mert nélküle nem lesz kikelet a magyar földeken; hűséggel,

szeretettel várja a népe. Ha az őrtüzekről kigyuladnak a havasok, felpirkad a szabadság hajnala is.

Rákóczi éber szemmel figyeli a nagy világ eseményeit, a már javában tartó spanyol örökösödési háborút; másrészt pedig híreket szerez be a nép mozgalmairól. Megbizottai paraszti vagy koldus ruhában járják be a megyéket.

Az országban megesappant a német katonaság száma, alig 30 ezer, a dereka a nagy háborúban van. Nagy izgalomban vannak, mert már megint akar valamit a német. 1703-ban ugyanis a bécsi kormány népszámlálást és vagyonbevallást rendelt el. Ez akkoriban nemcsak nálunk, de a műveltebb és nyugodtabb országokban is istenkisértés számba ment.

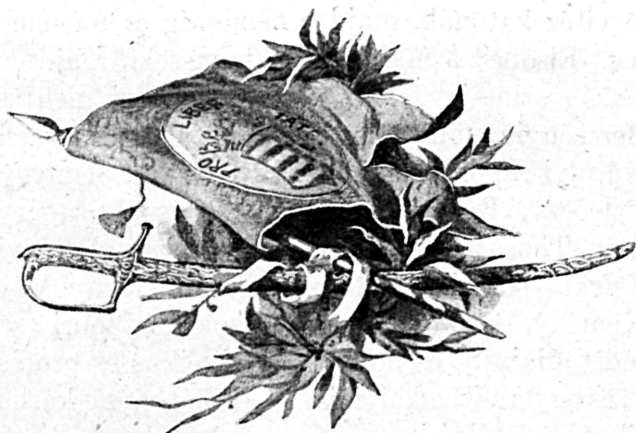
A titokban terjedt toborzás nőttön nőtt; egyik nap a másikat kergette, hogy előkészítse a nagy nap virradását.

Rákóczi nem késlekedhetett. Elküldte zászlait, rajtuk az az írás: «Istennel a hazáért és szabadságért». Örömmel gyűltek alája az új kurucok, amikor Esze Tamás 1703. május 21-ikén kitűzte Rákóczi zászlaját.

Megkezdődött II. Rákóczi Ferenc nagy szabadságharca.

A német eleinte semmibe sem vette s a későbbi kuruc generálissal, Károlyi Sándor szatmári főispánnal 1703. június 7-én szét is verette Dolhá-

nál. Esze Tamás csapatait. Lenézték az egész mozgolódást, de megmondta egy magyar: «Aki-

II. Rákóczi Ferenc kardja és zászlója.

nek a föld népe kedvez, annak ember keveset árthat». ²⁸

Megjött maga Rákóczi is.

«Rákóczi, Bercsényi! Ragyogó vitézek!
Napkelet tájiról fegyverre kelének,
És amint felkeltek, fohászuk égbe szállt:
«Segíts meg Istenünk harcaink hevén át!» ²⁹

1703. június 14-én ért a határra. június 16-án átkelt a vereckei szoroson. Ott várták. Esze Tamás a csapatából megmaradt 200[†] gyalogossal és 50 lovassal csatlakozott hozzája;

az egész sereg háromezer főre rúgott. De mintha a földből nőttek volna ki, nappal-napra szaporodtak. Hozzájuk csatlakoztak a hajdúk, jó vitéz katonák, majd a nemesség és főnemesség. Elsőben a máramarosi nemesek, majd az ország színe-java. Ott voltak Rákóczi mellett, Bercsényin, mint főemberén kívül, a Forgách, Károlyi, Esterházy, Barkóczy, Csáky, Sennyey, Petróczy, Ráday, Gyürky, Andrassy, Szapáry, Zay, Thoroczkay, Lónyay, Palocsay, Perényi, Teleki, Hellenbach, Bethlen, Mikes, Révay, Vay, Kemény, Barcsay, Rhédey és sok más főúri család tagjai, fő- és közrend, katolikus és protestáns egyaránt, a kálvinista predikátor és a katolikus pap. Három hónap után már azt írhatta Rákóczi a francia királynak, hogy kezében van az ország egész a Dunáig. Bercsényi, Károlyi és Ocskay november 15-én Zólyom alatt megverték a labancokat.

Ekkor még a vak Bottyán, később a kurucok kuruca, a labancok közt harcolt. A hadak színe előtt párbajt vívott Bottyán ezeredes Ocskayval. Ocskay Bottyánt oldalba, Bottyán pedig Ocskayt mellbe lőtte. De ebből egyiknek sem lett nagyobb baja. Azért volt a hírük, különösen Bottyánnak, hogy a golyó sem fogja őket.

Mire pedig a tavasz jött, már a Dunántúlból is kiszorult a német.

★

«Éreztem, írja Rákóczi, hogy kifeszített vitorlakkal mertem a szelek ellen menni.»³⁰

A dunántúli hadjárat, amelyet Károlyi veze-

Kuruc tiszt és közvitéz.

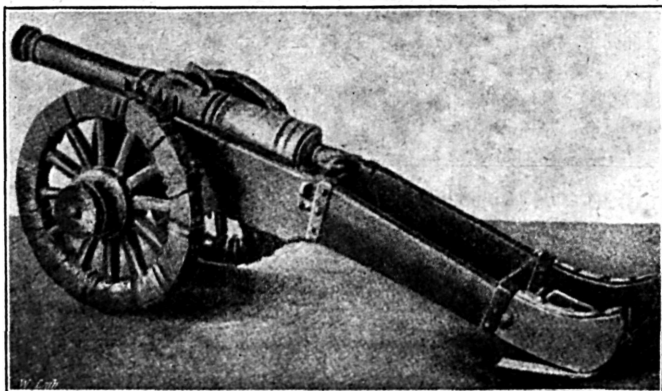
tett, kiváló sikerrel járt. Nemcsak a Dunántúlt őrző Kreuz tábornokot győzte le és fogta el, hanem hadait is erősen meggyarapította. Nagyszámú harcedzett és gyakorlott katonákra ta-

★

lált, akik a török ellen és a Rajna mellett a francia háborúban szolgáltak s a szabadságért meghalni haza jöttek Rákóczihoz. A végvárakból is összegyűltek Thököly régi kurucái s Károlyi hadtestébe álltak be. Ezekkel nemcsak a hadakozó legénység száma nőtt, hanem sok jó tisztet is nyert a kuruc tábor.

De a rációkkal most is, mint a háború későbbi folyamán, sok baj volt. Pécs megszállásánál hűtlenségük és szőszegésük miatt Sándor László kuruc ezredes 800-at közülök kardra hányt.

Egész Bécsig felrontott a diadalmas sereg s amikor Lipót császár születése napját ülte, július 9-én, Károlyi felgyújtatta a város körüli falvakat, hogy ez legyen a kivilágítás az udvari ünnepeléshez; a császári állatkert leopárdjainak bőréből pedig kurucos kacagányt csináltak a vitézek.

Kuruc ágyú.

Megrémült a bécsi udvar s a főváros védelmére Pozsonyból sürgősen visszarendelte hadait.

Rákóczi ezalatt Eger várának ostromához készült ; Bercsényi pedig a morva határokon verte szét az ellenséget.

A megerősített német hadtestek, ha nyertek is közben egy-egy ütközetet, csak ideig-óráig tarthatták magukat.

A lenézett kuruc mozgalom így lett alig egy év leforgása alatt általános nemzeti felkelés. Rákóczié volt az egész ország.

A bécsi udvar most már a békét kereste, de megkészt vele. Felkérte és meghatalmazta Széchenyi Pál kalocsai érseket, hogy Rákóczi megbizottaival béketárgyalásokat folytasson. De e tárgyalások eredményre nem vezettek, mert Bercsényi és Károlyi Rákóczi fejedelem nevében kijelentették, hogy nem bíznak többé az udvar ígéreteiben, alkura csak akkor lépnek, ha tekintélyes európai fejedelmek kezességet vállalnak az udvarral kötött egyezségért. Ebbe az ajánlatba azonban a bécsiek nem mentek bele.

Rákóczi most az egész világ tájékoztatására latin nyelven kibocsátotta híres kiáltványát, *Recrudescunt vulnera inclytæ gentis Hungariæ*, megújulnak a nemes magyar nemzetnek sebei. Ebben a kiáltványában elmondja a nemzet szenvedéseit, az alkotmány sérelmeit,

amelyek okul szolgáltak a felkelésre. Tanuságot tesz Isten és a világ előtt, hogy nem a maga dicsőségéért vagy hasznáért szállt a harcba, hanem hazája szabadságáért. Istenbe veti reményét, az angyalok fognak értük küzdeni és a gondviselés megsegíti a nemzet igaz ügyét.

Rendületlen bizodalma volt az isteni gondviselésben és nagy megnyugvás az Úr akaratában. Ennek a bátor, vakmerő hősnek alázatos lelke átsugárzott az egész kuruc seregre, amely ekkor már közel járt a százezerhez. Imádságot szerkesztett a háborús időkben, először a maga számára, aztán átalakította és kinyomatta avégből, hogy azt vele együtt serege is imádkozza.

Igy szól a bátor kurucok alázatos imádsága :
 «Megvalljuk, Uram, atyáinknak tanuságát, ismerjük mindennapi vétkeinket, kikkel Tégedet, édes atyánkat, megbántván, méltán ostorodat tapasztaljuk. Megérdemlettük, Uram, hogy a mi nemzetünknek dicsősége idegenekre szálljon és ami fiaink idegen nemzeteknek igája alá vettessenek ; méltók vagyunk, hogy eltöröltetett, magvunkkal együtt vesszen el a mi nemzetünknek neve, mert Te tőled, Istenünktől, királyunktól és urunktól eltávoztunk. Mindazonáltal... tekintsd meg a nyomorúságok tengerében siránkozó népedet ; ... mivelhogy elménket szabadulásunknak igyekezetére méltóztattad megmozdí-

Kuruc fölkelő.

tani, cselekedeteinket igazgassad, karjainkat erősítsed, hogy kegyes akaratodat teljes erővel kö-

vevessük. Adj, Uram, azoknak, kiket vezéreinkké akartál tenni, rendelésekben bölcsességet, az ellenkező dolgokban erősséget, a szerencsés állapotokban tartózkodást... Táborunkat... ami ellenségeinknek leselkedésektől oltalmazd, kergesd el strázsálóinknak álmukat... legyen a Te angyalod őrzőnk... ki az ágyúknak és puskáknak golyóbisit elszélessze... Egyszóval engeddd meg, édes Urunk és kegyelmes Atyánk, hogy visszafogadván kebeledre népedet, a Te parancsolataidnak utairól el ne tévedjünk, hanem a Te igazságodat megőrizvén, csendességben és békességben a mi utaink igazgattassanak).³¹

Rendeleket bocsátott ki a káromkodás ellen, a hitbuzgalom emelésére ; azonkívül ezredenként elrendelte az állandó lelkészi állások szervezését, még pedig úgy, hogy mindenkor az az egyház szolgáltatassa a lelkészt, amelyhez az ezred katonáinak többsége tartozik. A tábori lelkészségnek illetén szervezése a hadsereg történetében Rákóczi nevéhez fűződik.

Erkölcsei tekintetben, vallásosság dolgában a Rákóczi szellemétől áthatott kurucság az akkori idők eldurvult erkölcsi világához mértén igen kivállott. Az izgalmas és sokszor kegyetlen katonai életben megszokott részegeskedés sem igen pusztított úgy, mint más katonaságoknál. Ber-

csényi, a fővezér járt elől példában, semmiféle szeszes italt nem ivott, még a legünnepélyesebb lakomákon sem.

Bírta is a kurucság a szakadatlan fáradalmakat; hevítette a szabadságszeretete, a vallá-

Mulató kurucok.

sossága, a Rákóczi iránti mélységes nagy szeretete és hűsége.

A békekísérletek meghiúsultak, újra tovább folyt tehát a harc. Az ország minden részében és az Erdélyben szüntelen tartó portyázások, majd nagyobb ütközetek bár nem mindig a kurucság győzelmével végződtek, mégis 1705. derekán Lipót király halála után Rákóczi ügye

legszebb virágában volt ; nem tudta megrontani a nagyszombati csatavesztés sem. A németek ekkor már dán segédc csapatokkal gyarapították hadseregüket. De így sem boldogultak. Bécs azért újra az alkudozásokhoz folyamodott. E végből, valamint az ország rendezése céljából Rákóczi

Rákóczi névalírása.

1705. szeptember 1-ére, a Rákos mezejére «a régi hajdani országgyűlésnek formája szerint» összehívta a rendeket. De a gyűlés nem Rákoson, mert a közeli Pest német kézben volt, hanem Szécsényben, Nógrád megyében tartatott meg.

A szécsényi országgyűlés.

Amint említettük, két fontos okból hívta össze Rákóczi ezt a gyűlést. Először, mert a császár követi mindenfelé azon hírt terjesztették, hogy a béke — miután az új király, József, igen hajlandó reá — könnyen létrejöhetne, de Rákóczi

és Bercsényi magánügyei akadályul szolgálnak. Ezt a dolgot úgy akarta Rákóczi tisztázni, hogy a bécsi követek a külföldi fejedelmi megbizottak jelenlétében a gyűlésen terjesszék elé ajánlatukat a rendeknek. A másik ok a protestánsok vallási kívánalmainak teljesítése és rendezése volt.

Valamennyi vármegye és szabad királyi város követei, kivéven négy vagy öt várost, amelyekben német helyőrség volt, megjelentek ezen a gyűlésen. A megnyitás 1705. szeptember 12-én Veni Sancte-val történt, amelyet az egri püspök végzett. A gyűlés a szövetkezett magyar rendek országos gyűlésének nevezte magát, Rákóczit pedig a «haza szabadságáért szövetkezett magyarok vezérlő fejedelmének» választotta. Ekkor azután a rendek hűséget esküdtek a szövetségnek s a fejedelemnek, a fejedelem szintén esküvel ígérte, hogy el nem hagyja a szabadság ügyét s hogy igazán vezérli a szövetkezett rendeket. Erre a nemzet régi szokásához képest a legelőkelőbb főurak pajzsra emelték Rákóczit. Az országgyűlés továbbá 24 tagból álló tanácsot rendelt a fejedelem személye mellé. A vallás szabadságának ügyét Rákóczi bölcs és türelmes szellemében három nap alatt közmegelégedésre és megnyugvásra elintézték. Rákóczi ezt oly nagyra vette, hogy «a szabadságtól lelkesített vallásos egyetértés» emlékére érmet veretett, me-

lyen a három felekezetet jelképező három nő a haza égő oltárára ölében viszi az áldozatot s e képen az a felírás van: «concurrunt ut alant (egyesülnek, hogy élesszék, t. i. a szent tüzet)!»

II. Rákóczi Ferenc éremnyomója.

Rákóczinak egyébként a szécsényi országgyűlésen iránta tanúsított bizalom igen jól esett. «Nagy mértékben hatott reám a nemzetnek e szeretete és bizalma, melyet ez alkalomkor tanúsított irántam: korlátlan hatalommal ruháztán fel a politikai, hadi- és pénzügyekben. A senatus

a politikai ügyekbe csak kértemre avatkozott be, tekintetbevéen, hogy hajlandó vagyok, s hogy a túlságig korlátlan hatalom a rendeknek idővel kárára lehetne». ³²

Mivel a békealkudozásokkal ezúttal sem mentek semmire; épen azért a béke és háború eldöntésének kérdését a fejedelemre és tanácsra bízta. Rákóczi el is küldte megbizottait a nagyszombati tárgyalásra, amely 1705. őszétől 1706. nyaráig tartott. Anglia és Hollandia követei, kik melegen óhajtották a magyar szabadság diadalát és mint Józsefnek szövetségesei, a magyarországi békét is kívánták, minden lehetőt megtettek a békealku sikere végett.

A béke ügye három dolgon fordult meg, az erdélyi fejedelemségen, a külföldi hatalmak kezességén és egy törvénycikk visszaállításán. Mivel Erdélyország függetlensége a magyar szabadságnak mindenkor egyik fontos biztosítéka volt, azt követelte Rákóczi, hogy az 1691-ben kiadott Diploma Leopoldinummal megszüntetett erdélyi függetlenség állíttassék vissza, valamint visszaállíttassék az aranybullának 1687-ben eltörölt ama törvénycikke is, mely a nemzet ellenállási jogát (ius resistendi) biztosítja abban az esetben, ha az uralkodó megsértené a magyar alkotmányt. A harmadik feltétel, amin a béke meghiúsult az volt, hogy a megkö-

tendő béke pontjainak betartására a külföldi fejedelmek vállaljanak kezességet. Szívesen megtették volna ezt a külhatalmak, de a bécsi udvar nem egyezett bele. Rákóczi pedig, aki a magyar szabadságot csak e feltételek mellett látta biztosítva, elhatározta, hogy haláláig kitart elvállalt ügye mellett, de másképen békére lépni nem fog. Ezt a határozott, szilárd állásfoglalást hagyta meg azután követeinek, kik a bécsiekkel alkudoztak. A követek ki is tartottak, úgy hogy az egyik tárgyaláson, amikor a közvetítő hollandus követ a magyarok előterjesztéséből valamit le akart alkudni, Bercsényi büszkén szakítá félbe : «Nem alkudozunk tovább hollandus uram, mert mi szabadságot, nem sajtot keresünk !»³³

Amikor a bécsi udvar nem ért célt, Rákóczi szívéhez iparkodott férközni. A legnagyobb ígéretek és ajánlatok, amiket a hatalmas Habsburg dinasztia egy fejedelemnek csak megadhat, mind nem használtak semmit. Erre József császár az angol követtel Stepney lorddal azt üzenté neki, nem lenne-e terhére, ha a bécsi udvartól őrizett feleségének megengednék, hogy őt meglátogassa. Egyben pedig minden kívánságának teljesítését megígérték, csak írja meg a császárnak. Rákóczi erre azt üzenté, hogy feleségét a legnagyobb örömmel szeretné látni és nagyon várja, de a császárral levelezni nem

óhajt. A fejedelemisszonyt elengedték, megjött rég nem látott drága urához, egymás keblén sírták el szeretetüket, de amit a császár akart, az nem sikerült. A «búbánatos szőke asszony, kékszemű» adott szavát megtartotta, visszament, hogy újra a bécsiek őrizzék, de nagy hittel hitte, hogy «oroszlánjának harca nem lesz hiába!» Majd új ígéretekkel, új kegyelmekkel a testvér-nénjét, Aspremontnét küldte hozzá a császár, de ő se vitt magával vissza mást, mint öccsének csókját.

A hosszú béketárgyalások alatt csak három hónapig pihentek a fegyverek, egyébként változó szerencse kísérte a harcokat.

A szécsényi gyűlés után Rákóczinak arra volt főgondja, hogy Erdélyt megvédelmezze, hol már 1704-ben fejedelemmé választották a rendek. Zsibónál azonban vezérének ügyetlenkedése miatt a császári haddal szemben csatát veszített (1705. nov. 11.), úgy hogy csak két évre rá sikerült Erdélyt újból visszafoglalnia, amikor is Marosvásárhelyen mint a «haza atyját» fejedelemségébe ünnepélyesen beiktatták. Majd Kolozsvárra ment s felavatta a száz fiatal nemesből alakított «Nemesi Társaságot», amelynek maga lett az ezredese; s az volt vele a terve, hogy idővel «Isteni Gondviselés» cím alatt egy vitézi rendet alapít, amelynek magja e társa-

ság lesz. Megesküdtette őket, hogy háborúban egymást soha el nem hagyják és nemességükhöz illetlen cselekedetet nem követnek el. Azután mindegyiket mint társát megölelte. «Ezen intézmény — írja — nemes versenyre ösztönözte az egész magyar- és erdélyországi nemességet és egykoron bizonyosan megfelelt volna várakozásaimnak: ha Istennek, kinek neve minden tetteiben dicsérettessék, nem tetszett volna másképp rendelkezni.»³⁴

Az elmúlt két évnek nevezetesebb csatái és győzelmei a rettenthetetlen Bottyán főtábornoknak nevéhez fűződnek. Ép a zsigárdi csata napján vette meg Simontornyát, majd Pápa ellen vezetett rohamot s noha három sebet kapott, megadásra kényszerítette a várat. Szentgottárdnál megverte Heister tábornok csapatait, azután Pálffy seregét kergette szét.

Jeles vitéz volt Bottyán mellett: béri Balogh Ádám tábornok, akiről még ma is szól az ének:

«Vörös bársony süvegem,
Most élem gyöngyéletem:
Balogh Ádám a nevem,
Ha vitéz vagy, gyér velem!»

Legtovább tartotta magát a németek ellen, míg nem Pálffy János császári tábornok Szegszárd mellett elfogatta és lefejeztette. Ugyancsak Bottyán oldalán jeleskedett Bezerédy Imre,

aki egymaga hetvenkét ellenséges tisztet levágott s szerencséje olyan volt, hogy hírét az ellenség rettegte. De a bécsiek hosszas rábeszélései, ígéretei eltérítették a szabadság zászlajá-

Bottyán János.

tól s a kurucok mint árulót 1708. végén lefejezték.

Ez a három kiváló vezér, azután még báró Andrássy István tábornok, Kisfaludy György és László egészen megtisztították a Dunántúlt a németektől, sőt Ausztriát is dúlták.

A legvadabb és legkegyetlenebb császári vezér az ifjabb Heister tábornok volt, aki nem kimélt sem gyermeket, sem asszonyt, kegyetlenül öldökölt mindenfelé. Caraffának vérszopó lelke szorult beléje s hozzá még azt gondolta, hogy csak akkor ér célt, ha a magyar népet kegyetlenségeivel megfélemlíti. Győrvár (Zala megye) mellett azonban megverték, a kurucok fogságába esett s háromezer katonája veszett a csatatéren (1706. nov. 6.)

Ugyanebben az időben Rabutin német vezér Kassát ostromolta, de Radics András, a vén kuruc, aki annak idején Munkácsot védte, visszaverte a vár alól. Rabutin azután a Dunántúlra jött, de nem ért el semmit. A gyors kuruc lovasok szüntelenül zaklatták és agyonfárasztották seregét.

Az ónodi országgyűlés.

A háború irányítása, a harcok vezetése mellett Rákóczi főgondja volt, hogy a külhatalmak jóindulatát állandóan megtartsa s a franciák

szövetségét megnyerje. A külföldi fejedelmi udvarokban Rákóczi követei nagy tiszteletben éltek, de sok hasznot nem tudtak hajtani, mert ebben az általános háborús korszakban minden hatalomnak megvolt a maga gondja-baja s egyik sem volt olyan erős, hogy még mást is támogasson. A hatalmas francia király sem bírt

Ónodvár romjai.

a Habsburgokkal és szövetségeseikkel. De azért úgy Rákóczi személye, mint a magyar szabadságharc iránt a legnagyobb figyelemmel és jóindulattal viseltetett. Pénzt küldött hadi költségekre, bár nem annyit, amennyit megígért és a nagyarányú kuruc háború megkívánt, ezenkívül Rákóczinak 100 ezer tallért, Bercsényinek, a hadak fővezérének 100 ezer livret. Képzett francia tiszteket és műszaki embereket (mérnököket) is küldött Rákóczinak. Hajlandó volt a szövetséget is megkötni, de csak a független szövöttekhezett magyar rendekkel, nem pedig a

német császár alattvalóival. Hogy a nagyon óhajtott szövetség felett döntsenek, Rákóczi 1707. májusára Ónodra (Borsod m.) országgyűlést hívott egybe, amely az Ónod melletti sajkörömi puztán május 31-én nyílt meg.

Ennek a dicső szabadságharcnak négy fontos állomása volt. Az első, amikor Rákóczi megjelenik a magyar határon, s kitűzi a szabadság lobogóját, a második a szécsényi országgyűlés, a harmadik az ónodi gyűlés, a negyedik pedig, amikor Rákóczi elbujdosik.

Izgalmas, tüzes napok voltak ezek az ónodi napok. Megnyitja az ülést és nagy lelkesedéssel szól Rákóczi, hogy minden pillanatát, megfeszített munkáját, mérhetlen szenvedéseit, családját, feleségét és gyermekeit, egész lelkét és életét hozza áldozatul a nemzet szabadságáért, mégis vannak olyanok, akik a magyarok közül ellene dolgoznak. Turóc vármegye, amelyet megvett a német, körlevélben bujtogatja a többi vármegyét a szabadságharc ellen. A viharvert harcos, keményszivű rendek legtöbbször keservesen könnyeztet s amikor Rákóczi távozni készült az ülésből, felugrik Bercsényi fővezér, nagy indulattal kiáltja: «Hogyan, Szövetséges Rendek, a háládatlanságnak ily bűnébe eshetnétek tehát, a ti szabadítótok iránt, hogy inkább távozni engeditek őt körötökből, mintsem igazságot

szolgáltatók neki rágalmazói ellen ? Nem ! . . . nem ! . . . hogysen ez történjék, haljanak meg inkább e gazok !»³⁵ Ezeket mondván, kirántá kardját és lapjával Rakovszky Menyhért, turócmegyei alispánnak vállára ütött. Károlyi pedig, aki Bercsényihez közel állt, úgy fejen vágta, hogy rögtön halva rogyott össze. Okolicsányi Kristóf a turócmegyei jegyző szintén több sebet kapott s ha Rákóczi közbe nem lép, a felindult rendek darabokra tépték volna mindkettőt. A jegyzőt másnap törvény elé állították és lefejezték, mindkettőnek a holttestét pedig meghurcoltatták és a döngyöző helyen elásatták. Elhatározta továbbá a gyűlés, hogy — mivel ama körlevél Turóc vármegyének közgyűlésén iratott — a vármegye zászlója szétszaggattassék s pecsétje összetöressék.

Ez izgalmak után, június 14-én döntött az országgyűlés legfontosabb és tulajdonképeni tárgyában, a Habsburg-háztól való elszakadás dolgában. Bercsényi, a kiváló szónok vitte a szót, utolsó felkiáltását az összes rendek zajos lelkesedéssel fogadták és mindnyájan megismélték : «Eh ura fakó !»³⁶ mai napságtúl fogvást József nem királyunk, abrenunciálván mindebben ellene ; inkább egy óra alatt elveszünk, semmint örökös jobbágyságban éljünk !»³⁷

Ez lett a gyümölcse ama sok kegyetlenségnek

és törvénytértésnek, amikkel a bécsi udvar évtizedeken át kínoztta és meggyötörte a hazát.

De mi jött most, ezután ?

A nagy Rákóczinak, fenséges szabadságharcának, a kurucok dicsőségének krónikása szomorúan írja a további eseményeket : halaványul a kurucok csillaga.

A franciák csatákat vesztek, a szövetségből nem lett más, csak ígéret.

Erdélyt Rabutin újra visszafoglalta. A legnagyobb csapás volt azonban a trencsényi vesztes ütközet (1708. augusztus 3.). «Gyalázatosabb, nyomorultabb s következményeiben gyászosabb csatavesztés ennél sohasem volt — írja Rákóczi. A szerencsétlen trencsényi nap után semmi sem sikerült többé». ³⁸ Háromezer kuruc holtteste borította a csatateret. Másképp fordult volna tán e döntő ütközet, de midőn Rákóczi hadainak segítségére sietett, Pandur nevű lovával oly veszedelmesen esett el, hogy lova nyakát szegte, Rákóczit pedig véres arccal húzták ki a ló alul. Ez az esés nagy ijedtséget okozott, mert a katonák azt hitték, hogy Rákóczi halálos sebet kapott. A csatavesztés másik oka volt Ocskay László árulása. Nyíltan csak az ütközet után pártolt át a labancokhoz, de valószínűleg hűtelen volt már a csata előtt. Pedig miként a szomorú ének mondja róla : «Kár, kár, kár, Ocskay

Lászlónak, ilyen nagy vitéznek lenni árulónak». Híres tetteket vitt végbe az északnyugati határszélen. Gyors lovasságával hirtelen ott termett, hol nem is várták. Az örökös tartományok zaklatásával tartotta félelemben a németeket. De

Ócskai László lefejeztetése.

árulásának nem vette hasznát. Midőn gondtalanul mulatozott, az érsekujvári őrség egy portyázó csapata elfogta s 1710. elején a haditörvényszék lefejeztette.

Balog Ádám még győzött Kölesdnél (Tolnam.). Eszterházy Antal a Muraközben; de meghalt Bottyán (1709. őszén). Romhánynál (Nógrád m.) is csatát nyertek, de az a diadal már nem hasz-

nált a kurucoknak, mert a csatavesztések mellett az elemi csapások és egyéb dolgok siettették a bukást.

A pestis pusztított, amelynek a török végeken már 1707-ben van nyoma. Állítólag egy csomag kenderrel, valamely csongrádi leány hozta be a járványt a török határról. 1708-ban Aradon már javában dühöng; 1709. tavaszán terjed el a kurucok földjére s az alföldi városokat, különösen Kecskemétet, egészen kipusztítja. Majd a felvidékre is elhatol, irtózatosan dúl még 1710-ben is, úgy hogy a háború egyik főmegbuktatójának e járványt kell tartani. Kassáról, Eperjesről s egyéb helyekről a várórség úgyszólván egészen kihalt, a táborokból, ahol a vész kiütött, szétfutott a katonaság; nem lehetett többé miatta nagyobb hadat együtt tartani. Valóságos Isten csapása volt. Csak a tábornokok közül hárman, Berthóthy Ferenc, Buday István és Orosz Pál, továbbá két dandárnok, Bagossy Pál és Szalay Pál haltak el benne.³⁹ Áldozatainak számát a hivatalos adatok 300 ezerre teszik, vagyis a lakosságnak egy tized részét vitte sírba. Kisérteben öldöklő marhavész járt, amely a nyomorúságot csak tetézte. Egy felfordult, kétségbeesett világ keletkezett, a társadalmi és állami rend megbomlott. E nagy csapás és pusztulás mellé beköszöntött az 1710—11-iki szörnyű tél

dermesztő fagyaival. Ez a tél azután mindent behavazott . . .

Lehanyatlott a kurucok csillaga. Elszorul a szivünk, ha Rákóczi írását olvassuk : «Mondhat, írhat ki-ki azt, amit akar a magyar háborúnak és a háború kimenetelének okairól. Vádoljon engem kegyetlenséggel, lassúsággal, másokat kapzsisággal : egyedül Te előtted ismert dolog, ó, örök Bölcsesség, miért határoztad meg előre, hogy az események ilyen kimenetellel végződjenek. Nem tagadom, hogy igen sok hibát követünk el én is és mások is a háborúban való tudatlanságunk miatt, de emberi ítélkezés szerint kell mindent megvizsgálni».

«A pénzhiány és a hadviselésben való általános tudatlanság juttatta végéhez a jól és vitézül megkezdett ügyet ; bár időközben rézpénz veretése által serényen folytattuk a dolgokat, de midőn a pénz értékét veszítette, mindennek vége lett. A dühöngő pestis is megtizedelte a gyalogságot, másrészt őrségekre küldött segítséggel is fogyott azon katonák száma, akiknek a nyílt mezőkön kellett harcolniok».

«Napról-napra kisebbedet körülöttem a kör és bár a hátunk mögött álló néhány vármegye a lovaskatonaság táplálását kielégítette, a menekülő főnemesek, nemesek és házas katonák nagy száma, kik az ellenségtől elfoglalt vármegyékből

elhagyván birtokaikat, önként megmaradtak a szövetség hűségében, fölötté meggyötörték a nyomorult népet. A tél dühöngött és oly sűrűn hullott a hó a földre, hogy a járt útról alig térhetett le a lovas is. Faluról-falura vándorol: a menekülőknak ez a tömege, mely parasztkocsikra szorult, egyik része a megélhetés eszközeit, más része a biztonságot keresvén a hegyeknek és pocsolyás vidékeknek félreeső helyein. A katonaság elhagyta zászlóit, hogy családját megmentse és táplálékot nyújtson neki. A népnek és a bujdosóknak siralmas panasza zúgott állandóan fülembé. A félig mezítelen katonaság a kemény fagytól megdermedve odahagyta állomáshelyeit ; ez fegyvere, amaz lova, mindnyájan a hiányos zsold miatt terjesztették be igazságos panaszait, s a katonai szolgálat teljesítéséhez nem annyira az akarat és a hűség hiányzott, mint inkább a lehetőség». ⁴⁰

Egymásután hódították el a kuruc területeket, úgy hogy Kassa kivételével a felvidéknek már csak az a kis része volt az övék, ahonnan 1703-ban kiindultak.

Rákóczi mint eddig, úgy most is hajlott a tisztességes békére.

A szatmári béke. Rákóczi elbujdosik.

1711. januárban Kisvárdára rendelte lovasságát s a tizenkét ezer jó vitéz felett egy utolsó hadiszemlét tartott. Innét Vajára ment, hogy József császár fővezérével gróf Pálffy Jánossal a békéről tanácskozzék. Pálffy, aki a béke nagy barátja volt, mindenképpen iparkodott meggyőzni Rákóczit, hogy fogadja el a felajánlott békét. Személyére, nézvest József császár határozott meghagyásából biztosította annak nagy barátságáról és minden kívánságának a teljesítéséről,

A szatmári béke emlékoszlopa.

ellenben nem teljesítheti a császár azokat a feltételeket, amiket annak idején a nagyszombati béketárgyalások alkalmával Rákóczi követei megszabtak. E feltételek nélkül azonban a fejedelem békét kötni nem akart. Mivel pedig belátta, hogy hadserege elpusztulásával a hazá-

ban való maradása úgy a maga személyére, mint a békealkudozásokra nézve csak hátrányos lehet, udvari népségétől, számos vitéztől, vezérektől és nemesektől kísérve, elbujdosott e hazából a nagy világba, hogy új terveket és összeköttetéseket szőjjön a magyar szabadság érdekében.

Az itthon maradt had fővezérségével Károlyi Sándort bízta meg, egyúttal utasításokat adott neki a béketárgyalásokra. Maga pedig, hogy Péter orosz cár segítségét megnyerje, Lengyelországba ment. 1711. február 21-én hagyta el örökre hazáját. De a cár is miként a francia király, csak ígéreteket tett.

A külföldi segítség nem érkezett meg, azért Károlyi s a körülötte lévő magyarországi rendek elfogadták a császár kegyelmét abban a bizalomban, hogy a törvények megtartására tett ígéretét beváltja. A híres szatmári egyezséget, vagy békét, amely tíz pontból áll, 1711. április 29-én írta alá a két fél főképviselője, Pálffy és Károlyi. A fegyverben álló kuruc had pedig vezéreivel együtt május 1-én a nagymajtényi síkon esküdött hűséget a királynak.

A békekötés egy példányát megküldték Rákóczinak is, hogy mint a szövetkezett rendek fejedelme, írja alá. Személyére, ingó és ingatlan javaira teljes kegyelmet biztosított számára

az egyezés, ha három hét alatt leteszi a hűség-
esküt, a kezén lévő várakat a császáriaknak
adja át s a maga őrségeit elbocsátja. Ha azon-
ban az országban nem akarna maradni, a hűség-

A majtényi zászlóletétel.

eskü letétele után Lengyelországba távozhatik.
A feltételek végrehajtása után visszakapja fiait
is, kik közül a nagyobbikat alig, a kisebbiket
meg épen nem látta. Rákóczi azonban vissza-
utasította a békét, mert nem látta biztosítva
a nemzet szabadságát, amiért egész életét fel-
áldozta; mert a törvények megtartásának biz-
tosítéka egyedül az annyiszor megszegett ki-

rályi szó vala — írja Vallomásaiban. A békének ezen alapja jéghez hasonlónak látszott előttem s ha az elolvad, semmi mást nem remélhettem, mint a nemzetnek és lakosoknak örökös kárhozatásait és átkozódásait, hogy magamat biztonságba helyeztem és az ő, józan ésszel előrelátható, jövő nyomorgatásaiba beleegyeztem. Csalhatatlanul igaznak látszott nekem, hogyha hazámnak és fejedelemségemnek jövő hasznáért magam főntartani nem igyekszem, elestem vagy elfogatásom esetén nemzetem ügyének és reményének vége lesz, de ha kibujdosom, épen nem, annál kevésbé, mert nyilvánvaló, hogy mindvégig megőrizvén a nép szeretetét, mindig szívükben maradok.»⁴¹

Az 1711—12. éveket Lengyelországban töltötte s minden eszközt megragadott, hogy hazájának vesztett ügyét az európai hatalmak figyelmében megtartsa. Külföldi követei ugyan nem sok jóval biztatták s azt ajánlották, hogy béküljön ki a bécsi udvarral, így legalább ha mást nem, óriási vagyonát megmenti és családját is visszakapja. De ő egyre bizott, hogy majd az általános európai békekötésnél, Franciaország és Oroszország közbenjárnak érdekében s úgy a személyére, mint hazájára nézve biztosítékot nyer. 1712. végén elhagyja Lengyelországot. Elbocsátotta udvari népségének és

katonaságának nagy részét. Keservesen emlékezik meg erről az udvari kapitány, amikor megírja a szeretett fejedelemnek: «Az elmúlt póstán alázatosan megírtam vala Felsőgednek, hogy április utolsó napján vett levelében való keserves parancsolatját, intentioja (szándéka) szerint végben viszem. Megcselekedtem. De én temetést több sírással véghez menni nem látam, mint ezt . . .»⁴²

V.

Rákóczi a francia udvarban.

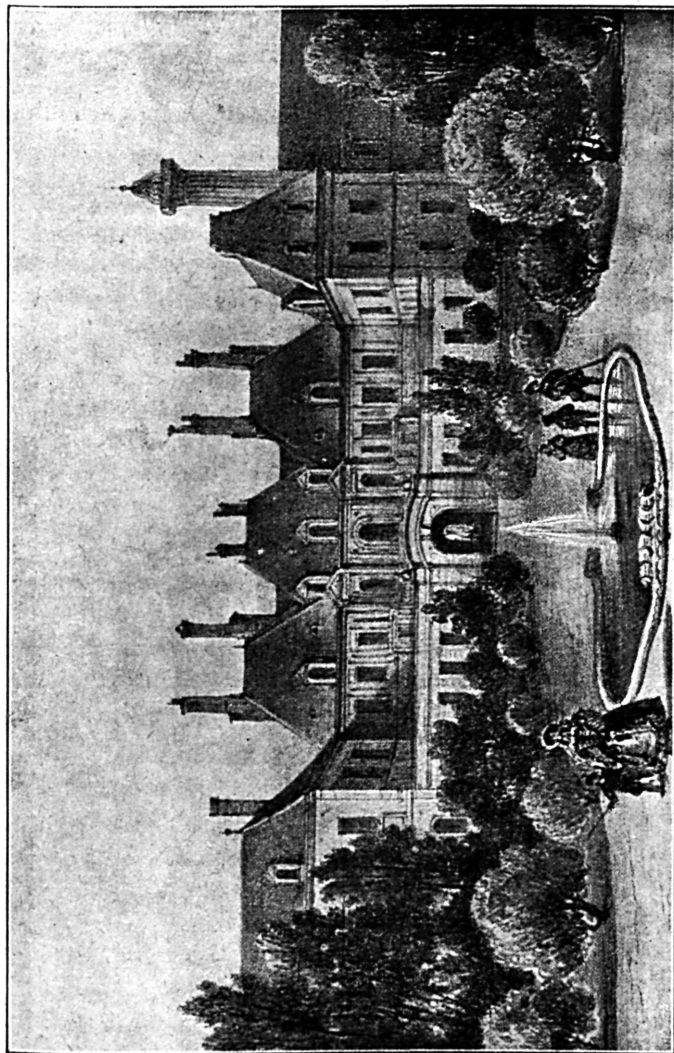
1713. január 13-án tengeri veszedelmek és sok viszontagság után megérkezik Franciaországba. Uralkodó fejedelemhez illő nagy kitüntetéssel fogadják. Hamarosan bizalmas barátja lesz a fényes «napkirály»-nak, XIV. Lajosnak. Hercegek és hercegnők társaságában tölti idejét, udvari ünnepeken és vadászatokon szórakozik. Bujdosó társai ellátására hatezer frank évjáradékot nyer a királytól, a maga számára pedig hatszázezer frankot.

Még mindig bizik az európai béke kedvező elintézésében. De a békét megkötötték 1713-ban Utrechtben, 1714-ben Rastadtban, anélkül, hogy róla vagy hazája ügyéről csak említést is tettek volna. Otthon pedig, az édes hazában úgy for-

dult a világ, hogy 1715-ben törvényt hoztak, amely a XLIX. cikkében a következőket mondja: «Mivel Rákóczi és Bercsényi és még néhány a kitűzött határidőre nem tértek vissza az amnestia és kegyelem megnyerésére, sőt az irtózatoss hazaárulás és felségsértés gonosz bűnében most is makacsul megmaradnak; tehát mindnyájan, akik a fölebb említett határidőig távol maradtak, vagy már előbb nem tértek vissza és így most is távol vannak, fönt nevezett vezetőikkel és fejeikkel egyetemben, mint törvényes királyuknak és hazájuknak nyilvános ellenségei, hazaárulók és az igazi szabadságnak felforgatói, e jelen határozattal törvényen kívül helyeztetnek, úgy hogy mindenütt lehessen őket üldözni és elfogni, hogy érdemelt büntetésüket elvegyék. Minden ingó és ingatlan javaik pedig a királyi fiscus által elfoglalandóknak határozatnak. Kikkel való minden levelezés és közlekedés egyszerűen és nyilvánosan eltiltatik minden honfinak a felségsértés bűnének büntetése alatt.»

Az erős lélek átnéz az embereken és időkön, hogy kapcsolatban legyen örök céljával, amely nem más, mint a nagy, örökkévaló igaz Isten. Rákóczi nagy, erős lélek volt.

A francia királyi udvar pompája és léhasága csak rövid időre kötötte le, de lelke nyugtalan nagy eszméket áhító volt. Amíg a harcokat

Rákóczi párisi lakása.

vezette, minden pillanatát lekötötték fejedelmi gondjai s az egész lelkét betöltő nagy eszme, a magyar szabadság ügye, ép ezért e nagy lélekhez minden közelebb volt, mint a versaillesi és párisi léhaság. A nagy harcok idején emberfeletti munkát végzett, éveken át szakadatlan fáradságban — az egész háború alatt ruhástul aludt — ép azért idegen volt lelkének a képzeletet meghaladó gyönyörök és élvezetek keresése, amiben XIV. Lajos udvara példát adott.

«Királyi termekben és kertekben laktam, amelyekhez hasonlókat a régiek sohasem láttak ; pénzem elég volt ahhoz, hogy állásomnak megfelelő cselédségem, vadászlovaim és közfeltűnést keltő ruházatom legyen. És mégis, szívem nagyon nyugtalan volt, mert Istentől, a szív igaz központjától távol volt és szeretete tárgyául szüntelenül változó teremtményeket választott» — írja Vallomásaiban.⁴³ «Nem a börtönbejutás, a menekülés, az élet-halálharc idején, nem a vezérlőfejedelemség rettentő gondjai között, nem akkor, midőn összes javainak, legkedveltebb hiveinek és családjának sorsa függött egyetlen szavától, nem a háborgó tenger hullámai közt lett istenfélővé, hanem a legnagyobb fény és pompa között, ott, ahol leginkább lett volna alkalma megfeledeznie Istenről és lelkéről, midőn leginkább módja volt a földi élvezetek-

ben elmerülnie, sőt fetrengenie, nagy, erős lelke ott és akkor látta be a földi élvezetek, gondok,

XIV. Lajos francia király.

kitüntetések hiábavalóságát, akkor ismerte fel abbeli kötelességét, hogy Istennek szolgálnia kell és lelke üdvösségét, boldogságát csak így lehet elnyernie.»⁴⁴

Az első lépés a legnagyobb lépésre egy igen jelentéktelennek látszó, de annál messzehatóbb esemény volt. Egy ünnepnapon az az ötlete támadt a Bourbon hercegnek és a hercegnőknek, hogy meglátogatják a közeli karmelita kolostort. Rákóczi is velük tartott. Vígan ment a királyi társaság erre az újfajta, szokatlan kirándulásra. Benéztek a templomba is. Épen Oltáriszentségimádás volt. Rákóczi térdre borult és mélységes hittel köszöntötte a Legfölségesebbet. Mosolyogtak rajta az urak és a dámák. Amikor pedig a templom után kijelentette, hogy képes lenne kármelita életet élni, mindnyájan kacagtak. Élcelődtek a térdeplésén is. Erre Rákóczi megfelelt nekik: «Ha illik az, hogy az alattvaló ilyen legyen királya jelenlétében, miért ne illenék a teremtménynek teremtményével szemben?»⁴⁵ Elhallgattak a dámák, a királyi emberek.

Ezután bár a társaságban részt vett, visszavonult az udvari szórakozásoktól s gyakran kereste fel a groboisi kalmalduli szerzetesek kolostorát, hogy lelkét jámbor buzgóságban felüdítse és megerősítse. Minden vasárnap reggel gyónt és áldozott, hétfőn böjtölt, minden éjjel felkelt egy órakor, hogy a Szűz Mária zsolozsmáját elmondja.

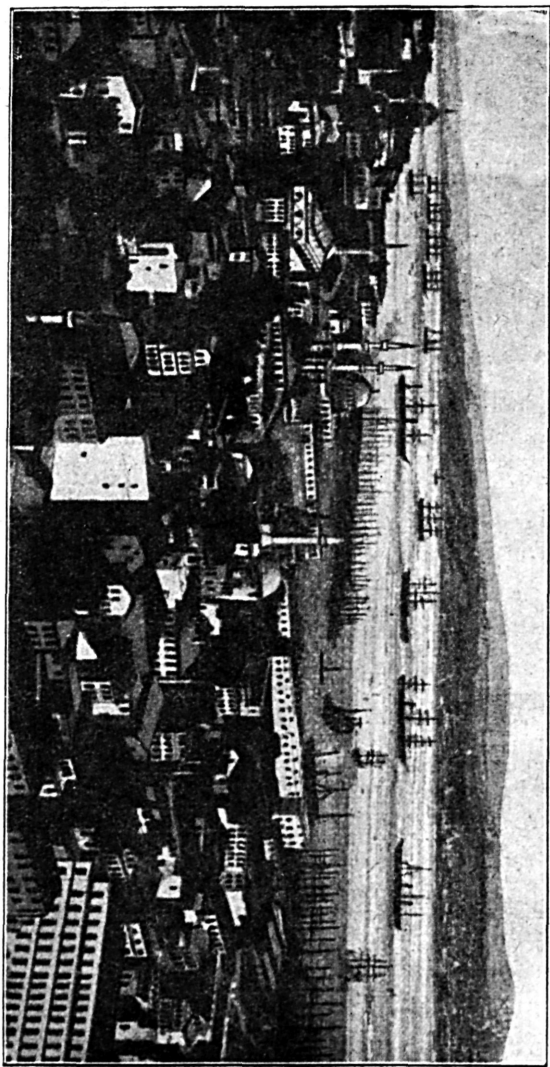
Nagy hatással volt reá Lajos király halála. Még jobban átlátta, hogy a hatalom csak

világi hívság, az emberek többsége hizelgő és alacsony lelkületű. A nagy király holtteste még a ravatalon sem pihent, máris siettek a gyermek trónörököst és kormányzót üdvözölni, nekik vidám hizelgéseket mondani. Épen azok voltak ezek, akik az elhunyt király kegyelmét és jóságát leginkább élvezték.

Törökországban.

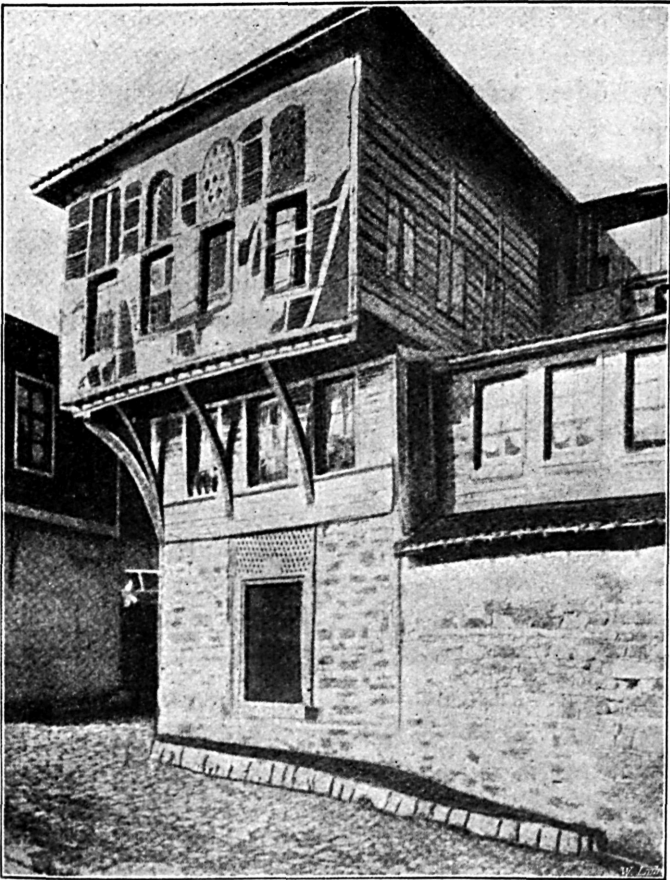
De szelid magányos életét új izgalmakba vitte életének a síríg le nem tett nagy terve, a magyar szabadságnak ügye. Háború volt készülöben — Károly császár és magyar király, Velence és Törökország között. III. Ahmed szultán követiséget küldött fényes ígéretekkel Rákócziért, hogy menjen Törökországba, ahol várni fogja a hadsereg, amellyel hazája szabadságát visszavívhatja. Rákóczi elfogadja az ajánlatot. Készül Törökországba.

Felrajzik lelkében ezer szenvedés, ezer fájdalom, de megvigasztal mindent a haza édes képe és az Istenbe vetett bizodalma. Amikor barátja, az orleansi királyi herceg le akarta beszélni tervéről, azt válaszolta: «Eskü kötelez engem arra, hogy a fejedelemségemet és a hozzám hű rendeket az iga alól felszabadítsam és biztonságukról még életem kockáztatásával is

A galatai szent Benois-templom és környéke.

gondoskodjam ; az ő ügyük, akár a németek,
akár a törökök győznek, a végső veszélyben van.
Nem rettenek vissza az ellenség kezébe való

Rákóczi rodostói háza.

átadásnak és az ocsmány halálnak előrelátásától, ami lehetséges, nem a mérgezéstől, sem a tengernek és a háborúnak többi eshetőségétől; mert hogyha ezeknek állásom iránti kötelességemből és eskümnek erejéből kifolyólag (amelynek kényszerítő hatásáról meg vagyok győződve) magam kiteszem, az isteni gondviselés meg fog védeni, vagy át fog vezetni örök végzésének útjain.»⁴⁶

1717. szeptemberében 40 tagú kíséretével útrakelt és Spanyolország érintésével október 10-én szállott török földre Galliopoliban.

Fényesen fogadták s a török kormány azonnal közölte vele tervét. Vegyen maga mellé Rákóczi 20—30 ezer, törökökből, tatárokból avagy arnótokból (albánokból) álló sereget és azzal törjön be Erdélybe. De Rákóczi csak a következő három föltétel alatt akart hadba vonulni: ha a fényes porta pénzt ad, hogy csupán keresztényekből álló sereget toborozhasson; ha megígéri, hogy az elfoglalt várakat és tartományokat nem tulajdonítja magának; ha Erdély és Magyarország jogait tiszteletben tartja. Rákóczi nem akarta kitenni hazáját egy új török-tatár pusztításnak, sem pedig a személyét és a vállalt ügyet annak a veszedelemnek, hogy a pogány sereg cserben hagyja. A törököknek és tatároknak ugyanis az a szokásuk volt, hogy a nyári

hónapok multával télire haza húzódnak. Ebben az esetben Rákóczinak is vagy velük kellett volna visszavonulnia, vagy pedig egy olyan parasztsereggel az országban maradnia, amely a németek erejének visszatartására alkalmatlan. Így az egész nemzet a németek haragjának és bosszúállásának lett volna kitéve.

Úgy látszik, a török porta nem is vette valami komolyan a dolgot s Rákóczi nélkül kötötte meg a békét is (passzarovici béke 1718. júl. 21.), amelyben azonban a bujdosók kiadatását megtagadta.

VI.

Béke és nyugalom.

Elcsendesedtek az európai mozgalmak hullámai s békülést, megelégedést, csendes lemondást susogtak a Márvány-tenger hullámai is a rodostói partokon . . . Nem megtörve, nem hatalmat, fényt és pompát siratva, hanem kifeszített szárnyakkal az ég felé törve élte ott egy nagy erős lélek, II. Rákóczi Ferenc fejedelem, a világi küzdelmekről elszakadt magasabb lelki életet. Nem volt ez remeteség, magány és bujdosás, csüggedés vagy siránkozás, hanem a szabadság keresése és élvezése. Amíg a harcokat vezette, amíg minden eszközt, még a halavány

reményt is megragadhatta hazája szabadságáért, addig ez a szabadságszeretet dolgozott lelkében, amikor aztán földi szabadságát örökre elveszítette és idegen pogány földre szorult, akkor ugyanazzal a lelkesedéssel és tüsszel, mint a harcok mezején, küzdött lelkének szabadságáért.

Mikes Kelemen.

Elégett a szabadság oltárán, hogy Istennek tetsző áldozat legyen.

A török kormány tisztességesen gondolt vele és bujdosó társaival. Kényelmes otthont, egész kis telepet rendezett be számukra Rodostó-

ban. Sokan szerették ugyanis a fejedelmet és nem tudtak tőle megválni mindhalálíg. Ott éltek vele a főbbek közül Bercsényi, Forgács Simon, Eszterházy Antal, Csáky Mihály grófok, báró Zay Zsigmond, Sibrik Miklós, a két Pápay, Jávoroka Ádám ezredes és mások. De közülök alig szerethette valaki jobban, mint a zágoni Mikes Kelemen, hűséges kamarása és diákja, aki leveleiben megható szeretetéről és hűségéről ékes bizonyosságot tett.

Nyugalmas szép élet volt ez a rodostói, napról-

napra szinte szertartásosan folyt le benne minden. Reggel a fejedelemmel együtt korán kelt az udvar s szent misét hallgatott a Magyarország védőasszonyának szentelt házi kápolnában. Dél előtt írással és olvasással foglalkozott a fejedelem, délután kedves mesterségét, az esztergályozást folytatta, estefelé újabb istentisztelet, vecsernye volt, azután csend és békesség. Hetenként kétszervadászni ment.

Eszkendő esztendő után szaladi így egymásután.

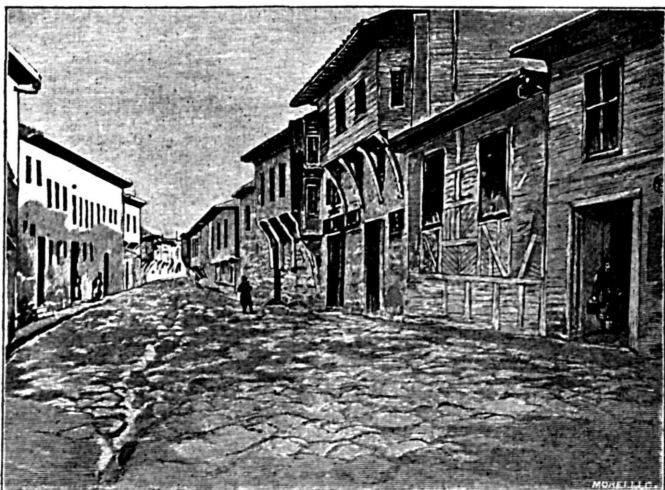
! Meghalt ezalatt a fejedelem felesége 1722. febr. 18-án. Fiai József és György a

bécsi udvar felügyelete alatt növekedtek, de igen hiányos nevelésben részesültek. Mintha csak szándékosan el akarták volna őket rontani. Még a nevüket is megváltoztatták. Józsefnek marchese di San Carlo, Györgynek pedig marchese della Santha Elisabetha nevet adtak. Mindkettő idegenben élt, hol itt, hol ott, nem

Rákóczi esztergályozott sótartója.

is igen tudtak magyarul. György 1733-ban elszökött Bécsből és rövid időre meglátogatta édesapját Rodostóban. Rákóczi ekkor látta 32 éves korában először ezt a fiát, aki az ő német-

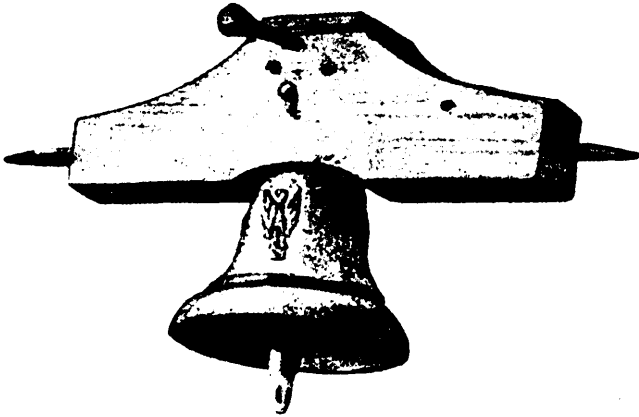

A magyarok utcája Rodostóban.

újhelyi fogsága idejében született. Bennök kihalt a Rákóczi család férfi ága. György kétszer házasodott, de gyermeke nem maradt, Józsefnek egy leánya volt, aki mint apáca halt meg 1780-ban.

Készülés az utolsó útra. Rákóczi halála.

A fejedelem az Isten akaratában való megnyugvással idejében készült halálára. Bár elég jó erőben volt, de nehezedni érezvén az élet

A rodostói templom kis harangja.

korát, 1732-ben végrendeletet tett. Megható szeretettel osztja fel vagyonát fiai és bujdosó társai között, nem felejtkezett meg egyetlen udvari emberéről, valamint elég nagyszámú szolgáliról sem. A jezsuiták vándorló missiójára ezer livret, a kedves kamalduli atyáknak pedig ötezer livret hagyományozott. Befejezésül ezeket írja: «A Te kezeidbe ajánlom lelkemet ó Isten, én Teremtőm! Vedd vissza tőlem és fo-

gadd bé örök hajlékomba, amikor Tenéked tetszeni fog. Az apostoli és római katholica anyaszentegyház szent hitében — amelyben a Te véghetetlen irgalmasságodból születtem — akarok meghalni. Hiszem mindazt, amit ez tanít, és gyűlölöm mindazt, mit kárhoztat ; s könyörögök Tenéked, ruházz föl engem azon kegyelemmel, hogy az egyház szentségeit méltóan és érzéseim teljes tudatában vehessem magamhoz, és adj nekem állhatatosság adományát haldoklásomban, hogy a Te kegyelmességében mulhassak ki s utolsó lehelletemmel is a Te szerelmednek jelét tanúsítsam !»⁴⁷

Amit kért a jó Istentől, megkapta. Amidőn e végrendelet után rá három évre 1735. március elején betegeskedni kezdett, a majdnem egy hónapig tartó kínos szenvedéseket állhatatosan viselte, április 4-ikén, nagycsütörtökön már igen elnehezedett, szavát alig lehetett megérteni, nagy buzgósággal megáldozott, utána meghaltottan könnyezett. Nagypénteken hajnali három óra után csendesen elaludt ; nagy lelke az örök szabadság forrásához, Istenéhez szállt. «Ma nagypéntek lévén, mind a mennyei, mind a földi atyáinknak halálukat kell siratnunk» — írja Mikes Kelemen.

Szívét meghagyása szerint Franciaországba küldték a kamalduli kolostorba, holttestét pedig

A kassai szent Erzsébet székesegyház.

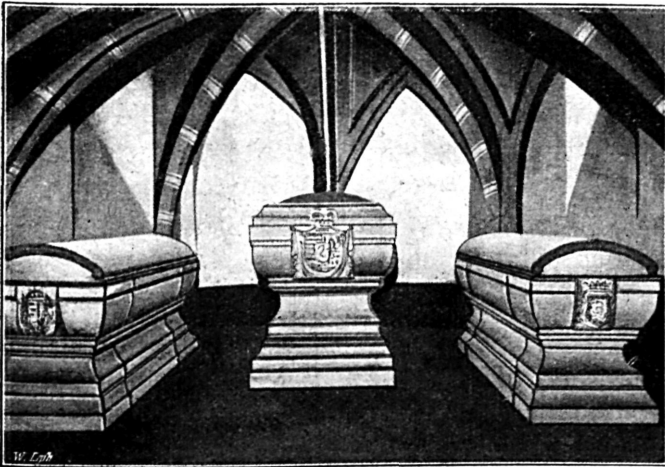
a konstantinápolyi jezsuiták templomában helyezték el, ahol közel két századon át őrizték, míg végre a hazai földön, a kassai szent Erzsébet székesegyházban mint nemzeti ereklye nyugodalmassal pihenést talált.

VII.

Tanulság.

Kedves olvasóm, ha végig tekintünk Rákóczi Ferenc szenvedésekkel, üldöztetésekkel teljes, vallásos és vitéz életén, ha átgondoljuk elbukott, de dicső szabadságharcának történetét, nagy szomorúságunkat és keserűségünket kibékülés, megnyugvás váltja fel. Az a gazdag, viharos fejedelmi élet sokra tanít bennünket, de legfőképpen három dologra. Elsőben a kötelességteljesítésre. «Rákóczit a keresztény erénytannak az erkölcsi kötelességekről alkotott dogmája viszi a viharba.»⁴⁸ Rákóczinak családi öröksége, Istentől rendelt hivatása volt, hogy a magyar szabadság ügyét felkarolja s tette ezt oly nagy kötelességérzéssel, hogy érette minden földi kincset, nyugalját és békéjét feláldozta. Másodszor megtanít bennünket lelkesedni a hazáért. Az élet nehéz küzdelmeiben a hazaszeretet érzése eszményeket nevel bennünk, amely eszmények finomabbá és bátrabakká teszik az embert. Meg-

tanít végül bennünket Rákóczi élete a földi élet legnagyobb igazságára, hogy a fény és hatalom, a gazdagság és élvezet mulandó, a nemes, nagy és erős lelket nem elégítik ki, legyen az koldus

II. Rákóczi Ferenc, Zrínyi Ilona, Eszterházy, Sibrik kőkoporsói.

vagy fejedelem, annak csak egy célja van: az örök élet Istennél.

Rákóczi szabadságharca bár elbukott, de nem volt eredménytelen. A bécsi udvar a szatmári béke pontjait csak azért is, hogy Rákóczi jövedölese be ne teljesedjék, hogy az ő rettegett beavatkozására ok és alkalom ne adassék, megtartotta. Egymásután tartották az 1712—1715-iki, 1723—1725-iki nagyjelentőségű or-

szágyűléseket s azokon nevezetes, a magyar nemzet és alkotmány fönmaradását biztosító törvényeket alkottak. Megalakították a helytartó tanácsot, az egységes, rendszeres kormányzás eszközét, rendezték a hétszemélyes táblát, megalkották a kerületi táblákat ; az ország délvidékén 11—12 oly vármegye szervezkedett, amelyek azelőtt eltűntek s így legalább is a belügy és igazságügy terén megkapta a magyar nemzet a teljes rendelkezést és gyakorolta is azt háborítatlanul 1780-ig.⁴⁹ Mindezek Rákóczi szabadságharcának közvetlen eredményei voltak, fontosabbak ezeknél ama hatások, amelyek mindenkori tanulságot szolgáltatnak az uralkodó bécsi kormányzatnak s a magyar alkotmány védőinek. Uralkodó házunk rosszindulatú tanácsosai miatt sokszor félreismerte a magyar nemzet példás királyhűségét, ragaszkodását, tiszteletét és szeretetét. Félreismerte, nem értette meg a magyar faj alkotmány- és szabadságszeretétét. De el kellett jönnie az időnek, amikor a megértés áldásos békességben, odaadó nagy szeretetben egyesíti a magyar királyt a hűséges magyar nemzettel. Erre a legszebb tanúság az, amikor dicsőségesen uralkodó, szeretett királyunk I. Ferenc József 1904. április hó 18-án a következő kéziratot intézte a magyar kormány akkori elnökéhez :

«A magyar történelem kiváló alakjai közül II. Rákóczi Ferenc hamvai nyugosznak idegen földben s e hamvak hazaszállítása a nemzetnek ismételten kifejezett közóhaját képezi.

Hála legyen érte az isteni gondviselésnek : azok az ellentétek és félreértések, melyek súlyosan nehezettek elődeinkre hosszú századokon át, ma már egy végkép letűnt korszak történelmi emlékeit képezik.

Király és nemzet kölcsönös bizalma és az alkotmány visszaállított uralma megteremtették a trón és a nemzet között a sikeres egyesült munkásság alapfeltételét képező összhangot.

Keserőség nélkül gondolhatunk hát vissza mindannyian a mögöttünk álló borús korszakra s király és nemzet egyesült kegyelete keresheti fel mindazok emlékezetét, kiknek vezető szerep jutott a letűnt küzdelmekben.

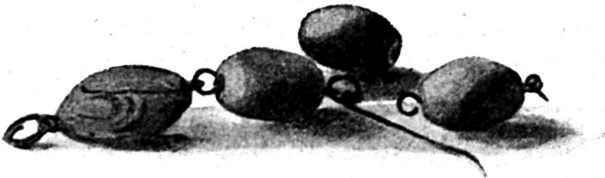
Ennélfogva utasítom, hogy II. Rákóczi Ferenc hamvai hazaszállításának kérdésével foglalkozzék és erre vonatkozó javaslatait elvárom».

Amikor e királyi rendeletet olvassuk, Rákóczi szavaival kell felkiáltanunk, hogy «kénytelen az ember elismerni Isten különös pártfogását e nemzet irányában.»⁵⁰

Megindult a lázas mozgalom Rákóczi hamvainak hazahozatalára. 1906-ban szent lelkesedéssel országos ünnepek között haza hozták

Rákóczi hamvait s együtt hozták még Zrínyi Ilona, Thököly és más bujdosók elporladt tetemét. A kassai szent Erzsébet székesegyházban helyezték el s most készül a méltó emlékmű: Rákóczi nagy lovasszobra.

Kedves olvasóm, ha az utad Kassa felé vinne, el ne feledd megcsókolni Rákóczi koporsóját. Ha nagyon szereted hazádat, állíts oltárt lelkedben Rákóczi emlékének!

Töredék Rákóczi olvasójából.

JEGYZETEK.

¹ Thaly, Rákóczi Emlékiratai. Budapest, 1872. 14. l.

² II. Rákóczi F. önéletrajza és egy keresztény fejedelem áhításai. Latin nyelven kiadja a M. Tud. Akad. tört. bizottsága. Budapest, 1876. Ugyanennek magyar fordításai : Damján Elek, Miskolcz, 1903. Kajlós Imre a Magyar Könyvtárban 359. és 381. sz. Az Idézeteknél ez utóbbit használom. Jelen esetben I. 9—10. l.

³ Vallomások. I. 11—12. l.

⁴ Vallomások. I. 15—16. l.

⁵ Thaly, Rákóczi ifjúsága. Pozsony, 1881. 58. l.

⁶ Vallomások. I. 23. l.

⁷ Thaly, Rákóczi ifjúsága. 69. l.

⁸ Thaly, Rákóczi ifjúsága. 64. l.

⁹ Thaly, I. m. 71. l.

¹⁰ Thaly, Rákóczi ifjúsága. 88. l.

¹¹ Thaly, Rákóczi ifjúsága. 91. l.

¹² Vallomások. I. 25. l.

¹³ U. o.

¹⁴ Vallomások. I. 28. l.

¹⁵ Thaly, Rákóczi ifjúsága. 123. l.

¹⁶ Thaly, Rákóczi ifjúsága. 319. l. Vallomások. Akad. kiadás. 53—54. l.

¹⁷ V. ö. Acsády, A magyar birodalom története. II. 399. l.

- ¹⁸ I. m. Emlékiratok. 79. l.
- ¹⁹ Vallomások. I. 40. l.
- ²⁰ V. ö. Acsády, I. m. II. 402. l.
- ²¹ V. ö. Angyal D., A magyarok története. II. 96. l.
- ²² Ballagi Aladár, Pallas Lexikon. 14. köt. 376. l.
- ²³ A Kollonicsra vonatkozó adatokat a következőkből merítettem : 1. Károlyi Lőrinc, Speculum Ecclesiae Jaurinensis. 1747. 2. Győri püspöki pásztorlevél Zalka püspöktől, 1883. Itt vannak idézve Tschiseka, Fessel és Omeghar megfelelő helyei. A fenti Károlyi pedig Wagnert és Timon Sámuelet idézi.
- ²⁴ Vallomások. I. 44. l.
- ²⁵ Emlékiratai. I. m. 65. l.
- ²⁶ Emlékiratai. I. m. 79. l.
- ²⁷ Vallomások. I. 65. l.
- ²⁸ Acsády, I. m. II. 409. l.
- ²⁹ Kuruc-költészet. Magyar Remekírók. 4. köt. 263 l.
- ³⁰ Vallomások. I. 79. l.
- ³¹ Thaly, Rákóczi Tár. 1866. XXIII. V. ö. Fraknói, II. Rákóczi Ferenc vallásos élete és munkái, Budapest, 1906. 13—14. l.
- ³² Emlékiratok. 153. l.
- ³³ V. ö. Ballagi, I. m. 381. l.
- ³⁴ Emlékiratok. 213—14. l. V. ö. Márki S. II. Rákóczi Ferenc I. 616—618. l.
- ³⁵ Emlékiratok. 222. l.
- ³⁶ Azaz : ebnek parancsoljon a kutya!
- ³⁷ Emlékiratok. 224. l.
- ³⁸ Emlékiratok. 252. l.
- ³⁹ V. ö. Thaly, Emlékiratok. 261. l.
- ⁴⁰ Vallomások. II. 3—5. l.

⁴¹ Vallomásai. Akad. kiadás. 172—173. l. V. ö. Katholikus Szemle, 1903. VII. füzet, Karácsonyi János, II. Rákóczi Ferenc vallomásai.

⁴² Mikes leveleinek diszkiadása. 1906. Thaly tanulmányából : Történelmi bevezetés. XXVII. l.

⁴³ Vallomásai. Akad. kiadás. 234. l.

⁴⁴ Karácsonyi, I. m. 628—9. l.

⁴⁵ Vallomások. II. 37—38. l.

⁴⁶ Vallomások. II. 54—5. l. V. ö. Márki, I. m. III. 462—464. l.

⁴⁷ Thaly, Emlékiratok. 318—19. l. Közölve van a végrendelet teljes szövegében.

⁴⁸ Ballagi, I. m.

⁴⁹ V. ö. Karácsonyi, I. m. 654—5. l.

⁵⁰ Emlékiratok. 65. l. V. ö. Márki, I. m. I. 23—29. l.

KÉPEK JEGYZÉKE.

Rákóczi címere.	61
Rákóczi fejedelem pecsétje	63
II. Rákóczi Ferenc	64
II. Rákóczi Ferenc szülőháza Borsiban	66
Zrínyi Ilona	71
II. Rákóczi Ferenc nyolc éves korában	73
Thököly Imre	77
Munkács vára	81
Zrínyi és Frangepán a síralomházban	83
Zrínyi Ilona átadja Munkács várát	87
Aneuhausi jezsuitakolostor	87
Rákóczi Juliánna	92
Thököly sírja Kis-Ázsiában	93
II. Rákóczi Ferencné	96
A sárospataki Rákóczi-ház	97
Széchenyi Pál kalocsai érsek	98
Gróf Kollonics Lipót	99
Gróf Beresényi Miklós	101
II. Rákóczi Ferenc elfogatása sárosi kastélyában	103
Rákóczi menekülése Wiener. Neustadtból	106
II. Rákóczi Ferenc kardja és zászlója	106
Kuruc tiszt és közvitéz	61
Kuruc ágyú	63
Kuruc fölkelő	64
Mulató kurucok	66
Rákóczi névalírása	71
II. Rákóczi Ferenc éremnyomója	73
Bottyán János	77
Ónódvár romjai	81
Ocskay László lefejeztése	83
A szatmári béke emlékoszlopa	87
A majtényi zászlóletétel	87
Rákóczi párisi lakása	87
XIV. Lajos francia király	92
A galatai szent Benoistemplom és környéke	93
Rákóczi rodostói háza	96
Mikes Kelemen	97
Rákóczi esztergályozott sőtartója	98
A magyarok utcája Rodostóban	99
A rodostói templom kis harangja	101
A kassai szent Erzsébet székesegyház	103
II. Rákóczi Ferenc, Zrínyi Ilona, Eszterházi, Sibirik kőkoporsói	106
Töredék Rákóczi olvasójából	106

TARTALOM.

ELŐSZÓ La

I.

Rákóczi születése és gyámsága... ..	
Munkács ostroma	1
Rákóczi a jezsuiták kollégiumában	2

II.

Rákóczi nagykorúsítása és házassága	2
Lázadás gyanújába fogják	3

III.

Az ország állapota	3
Kollonics Lipót... ..	4

IV.

Rákóczi a szabadságharc védelmére kel... ..	4
A szécsényi országgyűlés... ..	6
Az ónodi országgyűlés... ..	7
A szatmári béke. Rákóczi elbujdosik	8

V.

Rákóczi a francia udvarban	8
Törökországban... ..	9

VI.

	Lap
Béke és nyugalom	95
Készülés az utolsó útra. Rákóczi halála	99

VII.

Tanulság... ..	102
JEGYZETEK	107
A KÉPEK JEGYZÉKE	110

462214

Az alanti hazafias szellemben megírt művek kaphatók: a Szent-István-Társulat könyvkereskedéseiben Budapesten és Szegeden; valamint a Rózsa Kálmán és neje r t. könyvkiadóhivatalában és minden hazai könyvkereskedésben.

◆◆◆◆◆ Sienkiewicz Henrik :

A DICSŐSÉG MEZEJÉN

Történelmi regény. Fordította : Bányai K. Ára kötve 4 korona. Sienkiewicz Henrik mindegyik regénye a klasszikusok értékével bír. Ebben a művében Szobieski János lengyel király korát rajzolja olyan művésziesen a nagynevű író, ahogy azt a «Quo vadis» szerzője megteheti. A lengyel-török háborúság zajos képein keresztül szövődik a regény meséje, amelynek alakjait Sienkiewicz mesteri módon karakterizálja. Főhősei a regénynek egy lengyel nemes és egy előkelő hölgy, akiknek szerelmi története képezi meséjének gerincét.

◆◆◆◆◆ S. Bokor Malvin :

VIRRADAT

Regény. 256 l., remek illusztrációkkal, szép címlappal. Ára 4 K. Mária Terézia németesítő politikájának hatásáról szól e regény s arról a küzdelemlről, melyre az önérzetes magyarokat a felébredt öntudat sarkalta. Szebenich Iván és Százdy Marika bájos szerelmi történetében festi le nekünk a kort a közkedvelt írónő s tökéletes typosokat mutat be a régi módi, pipázó, agarászó vén Százdyban, Marika apjában s az elfajult, elnémetesedett Dercsy báró családjában, hogy annál tökéletesebben visszatükröztesse a virradatot, amelyet a nemzet-szerető hű fiak, jó magyarok hoztak hazánk egére.